

Univerzita Palackého v Olomouci

Právnická fakulta

Katedra trestního práva

Diplomová práce na téma:

Obhájce v trestním řízení

Vedoucí diplomové práce : Prof. JUDr. Jiří Jelínek, Csc.

Vypracovala : Veronika Kasperová

Olomouc 2010

Já, níže podepsaná Veronika Kasperová, autorka diplomové práce na téma obhájce v trestním řízení, která je literárním dílem ve smyslu zákona č. 121/2000 Sb., dávám tímto jako subjekt údajů souhlas ve smyslu § 4 písm. e) zákona č. 101/2000 Sb., správci:

Univerzita Palackého v Olomouci, Křížkovského 8, Olomouc, 77200, ČR

ke zpracování osobních údajů v rozsahu: jméno a příjmení v informačním systému UP, zařazení v katalogích a informačních systémech UP, a to včetně neadresného zpřístupnění pomocí metod dálkového přístupu. Údaje mohou být takto zpřístupněny uživatelům služeb Univerzity Palackého. Realizace zpřístupnění zajišťuje ke dni podání tohoto prohlášení vnitřní složka UP, která se nazývá informační centrum Univerzity Palackého. Souhlas se poskytuje na dobu ochrany autorského díla dle zákona 121/2000 Sb.

Prohlašuji tímto, že jsem diplomovou práci na téma obhájce v trestním řízení zpracovala sama pouze s využitím pramenů v práci uvedených.

V Olomouci dne 22. 11. 2010

Veronika Kasperová

Děkuji tímto vedoucímu své diplomové práce, Prof. JUDr. Jiřímu Jelínkovi, CSc., za příjemnou spolupráci, odborné vedení a cenné rady, kterými mi byl při zpracování této diplomové práce nápomocen.

Obsah

Seznam použitých zkratek.....	6
1. Úvod.....	7
2. Zajištění práva na obhajobu.....	9
2.1 Obecné vymezení.....	9
2.2 Ústavněprávní limity trestního řízení.....	10
3. Vývoj právní úpravy práva na obhajobu v trestním řádu.....	13
4. Obviněný a jeho právo na obhajobu.....	18
4.1 Osoba proti níž se trestní řízení vede.....	18
4.2 Jednotlivá práva obviněného.....	19
4.3 Podezřelý a jeho právo na obhajobu.....	23
5. Obhájce.....	25
5.1 Obecně k postavení obhájce v trestním řízení.....	25
5.2 Institut substituce a zastoupení obhájce advokátním koncipientem.....	27
5.3 Práva a povinnosti obhájce.....	28
5.3.1 Práva a povinnosti advokáta.....	31
5.4 Nutná obhajoba.....	34
5.5 Zvolený obhájce.....	38
5.5.1 Pluralita obhájců.....	40
5.5.2 Vyloučení obhájce.....	43
5.6 Ustanovený obhájce.....	47
5.6.1 Zproštění obhajoby.....	50
5.7 Obhájce určený Českou advokátní komorou.....	53
5.8 Obhajoba bezplatná nebo za sníženou odměnu.....	55

6. Činnost obhájce v jednotlivých stádiích trestního řízení.....	58
6.1 Přípravné řízení.....	58
6.1.1 Postup před zahájením trestního stíhání.....	59
6.1.2 Vyšetřování.....	61
6.2 Hlavní líčení.....	67
6.3 Řízení o řádných opravných prostředcích.....	71
7. Závěr.....	74
Seznam použité literatury.....	76
Publikace.....	76
Odborné články.....	77
Právní předpisy.....	78

Seznam použitých zkratk

Advokátní tarif	vyhláška Ministerstva spravedlnosti ČR č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb, ve znění pozdějších předpisů
AZ	zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů
EÚLP	Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod vyhlášená Radou Evropy (vyhlášená pod č. 209/1992 Sb., ve znění zák. č. 41/1996 Sb. a č. 243/1998 Sb.)
Listina	Listina základních práv a svobod, vyhlášená předsednictvem ČNR dne 16. 12. 1992 jako součást ústavního pořádku České republiky (č. 2/1993 Sb., ve znění úst. Zák. č. 162/1998 Sb.)
MPLP	Mezinárodní pakt o občanských a politických právech vyhlášený v Chartě OSN (vyhlášený pod č. 120/1976 Sb.)
TrŘ	zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů ¹
TrZ	zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
Ústava	ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů
ZVTOS	zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů
ZVV	zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů
ZSM	zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů
Komora	Česká advokátní komora

¹ Tam, kde je v textu uvedeno číslo paragrafu bez dalšího údaje, jde o citaci trestního řádu, pokud ze souvislosti nevyplývá něco jiného.

1. Úvod

Obhájce v trestním řízení jsem si jako téma své diplomové práce zvolila z toho důvodu, že již v rámci studií na právnické fakultě, kdy jsme se seznamovali s jednotlivými obory práva, mě právě oblast trestního práva zaujala nejvíce. Obhajoba osoby, proti níž se trestní řízení vede, je však nejen tématem velmi zajímavým, ale také citlivým, neboť se v něm trestní řízení dostává často do střetu se základními lidskými právy a svobodami. V budoucnu bych se chtěla věnovat profesi advokátky a v rámci ní i obhajobou v trestních věcech, přičemž prohloubení mých znalostí při zpracování diplomové práce, беру jako součást přípravy na toto povolání.

Cílem mé diplomové práce je s ohledem na její rozsah poskytnout ucelenou charakteristiku podstaty postavení a úlohy obhájce v trestním řízení.

Práce je systematicky členěna do sedmi kapitol podle zásadních otázek, které se k obhajobě obhájcem v trestním řízení vztahují. Vybrané kapitoly jsou dále členěny na podkapitoly, a u některých institutů i na podpodkapitoly.

V první části své práce se věnuji obecnému vymezení zásady zajištění práva na obhajobu, ze které úloha obhájce v trestním řízení bezpochyby vychází. Dále rozebírám ústavněprávní limity a souvislosti trestního řízení, které vytvářejí rámec, v němž se trestní řízení může pohybovat a zdůrazňuji i důležitou roli mezinárodních smluv v této oblasti. Ve třetí kapitole přikročím k rozebrání historického vývoje práva na obhajobu v trestním řádu od roku 1961 až do současnosti. Vzhledem k množství novelizačních prací, vyzdvihuji a rozebírám zejména ty, které se práva na obhajobu dotkly podle mého názoru v největší míře. Podstatná část této kapitoly je přitom věnována rozsáhlé novele trestního řádu, která proběhla v roce 2001.

V souvislosti s porozuměním postavení a úlohy obhájce v trestním řízení je nejdříve potřeba pojednat o osobě, proti níž se trestní řízení vede a o jejích právech, které jí trestní řád poskytuje. Bez její existence by totiž právo na obhajobu nemohlo být vůbec uplatněno a role obhájce v trestním řízení by tak ztratila smysl. Tomu se podrobněji věnuji v kapitole čtvrté své práce.

V kapitole páté se již zaměřuji na vlastní problematiku obhájce. Vymezuji jeho postavení v trestním řízení, jeho práva a povinnosti podle trestního řádu a také jeho práva a povinnosti jako advokáta podle zákona o advokacii. Zvýšenou pozornost

věnuji institutům substituce, nutné obhajoby, zvolenému a ustanovenému obhájci, vyloučení a zproštění obhajoby, pluralitě obhájců. Dotýkám se také možnosti bezplatné obhajoby nebo obhajoby za sníženou odměnu a určení obhájce Českou advokátní komorou.

V následující kapitole rozebírám činnost obhájce v jednotlivých stádiích trestního řízení a to v přípravném řízení, v hlavním líčení a jen stručně v řízení o řádných opravných prostředcích. Jelikož aktivita obhájce při dokazování v těchto stádiích je velice důležitá, věnuji zvýšenou pozornost účasti obhájce na vyšetřovacích úkonech a vyhledávání a provádění důkazů obhájcem.

Limitující rozsah práce mi nedovolil, abych se zabývala srovnáním české právní úpravy práva na obhajobu s úpravou zahraniční, institutem vazby, obhajobu v řízeních o mimořádných opravných prostředcích nebo blíže rozebírala specifika práva na obhajobu v řízení ve věcech mladistvých.

Ve své práci vycházím z právního stavu a judikatury platné k 30. 9. 2010, z časopisecké literatury a publikovaných monografií.

2. Zajištění práva na obhajobu

Účelem trestního řádu je upravit postup orgánů činných v trestním řízení tak, aby trestné činy byly náležitě zjištěny a jejich pachatelé podle zákona spravedlivě potrestáni. K zabezpečení takové funkčnosti trestního procesu jsou stanoveny právněpolitické principy, na kterých je tento systém vybudován. Tyto nejdůležitější principy jsou pak dále konkretizovány jako tzv. základní zásady trestního řízení.²

Zásada zajištění práva na obhajobu náleží mezi základní zásady trestního řízení uvedené v §2 trestního řádu. Těmi rozumíme vůdčí právní ideje, jimiž je ovládáno trestní řízení, a které jsou základem, na němž je vybudována jeho organizace a úprava činnosti jeho orgánů.³ Přesto však zná trestní řád z těchto zásad četné výjimky, sloužící zejména k urychlení a tím i k zefektivnění řízení, obraně před nebezpečnými druhy kriminality či zohledňující zájmy poškozeného. Mezi funkce základních zásad trestního řízení patří funkce poznávací, interpretační, aplikační a zákonodárná.⁴

Vzhledem k povaze a účelu jednotlivých stádií trestního řízení se základní zásady neuplatňují ve všech těchto stádiích a u všech institutů ve stejné míře a intenzitě.

2.1 Obecné vymezení

Princip zajištění práva na obhajobu je vymezen v § 2 odst. 13 takto: „Ten, proti němuž se trestní řízení vede, musí být v každém období řízení poučen o právech umožňujících mu plné uplatnění obhajoby a o tom, že si též může zvolit obhájce; všechny orgány činné v trestním řízení jsou povinny umožnit mu uplatnění jeho práv.“

Význam této zásady, zavazující všechny orgány činné v trestním řízení a platné ve všech stádiích trestního řízení spočívá v požadavku, aby byla zaručena plná ochrana zákonných zájmů a práv osoby, proti níž se řízení vede, tak, aby byly náležitě a včas objasněny skutečnosti, které tuto osobu viny zbavují nebo alespoň zmírňují.

² CÍSAŘOVÁ, D. a kol.: Trestní právo procesní. 4. vyd. Praha: Linde 2006, s. 56

³ ŠÁMAL, P.: Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému. 1. vyd. Praha: CODEX Bohemia 1999, s. 44

⁴ Blíže viz. JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo procesní. 1. vyd. Praha: Leges 2010, s. 120-121

Jedná se o pravidlo ústavněprávní úrovně, zaručené v čl. 40 odst. 3,4 Listiny základních práv a svobod. Podle čl. 40 odst. 3 Listiny má obviněný právo, aby mu byl poskytnut čas a možnost k přípravě obhajoby a aby se mohl hájit sám nebo prostřednictvím obhájce. Jestliže si obhájce nezvolí, ačkoliv ho podle zákona mít musí, bude mu ustanoven soudem. Zákon stanoví, v kterých případech má obviněný právo na bezplatnou pomoc obhájce. Čl. 40 odst. 4 Listiny uvádí právo obviněného odepřít výpověď. Tohoto práva nesmí být žádným způsobem zbaven.

Právo na obhajobu je rovněž zakotveno v mezinárodních dokumentech o lidských právech, zejména v čl. 14 odst. 3 MPLP a v čl. 6 odst. 3 písm. b),c) EÚLP.⁵

Za součást zásady zajištění práva na obhajobu je považována i zásada uvedená v § 2 odst. 14 trestního řádu, kde je zakotveno právo každého užívat před orgány činnými v trestním řízení svého mateřského jazyka, resp. jazyka, který ovládá.⁶ Na tuto úpravu navazuje ustanovení § 28 TrŘ o přibrání tlumočníka.⁷

2.2 Ústavněprávní limity trestního řízení

Trestní řízení musí být vždy zvažováno ve světle ústavních předpisů, neboť ty se snaží určitým způsobem regulovat trestní proces, který se vždy v důsledku své povahy dotýká základních lidských práv a svobod. Zmiňované ústavní předpisy, kterými v tomto případě rozumím Ústavu České republiky a zejména Listinu základních práv a svobod, která je dle čl. 3 a čl. 112 Ústavy považována za součást ústavního pořádku, vymezují základní principy trestního procesu, záruky práva na obhajobu a postavení a úlohu soudů.

Základní práva a svobody vymezená v ústavních předpisech stanoví především rámec, v něm se donucovací státní moc při stíhání trestných činů může pohybovat, a který nesmí překročit. Listina obsahuje široký katalog práv a svobod a současně stanoví podmínky, za kterých mohou být některá z práv a svobod v ní zaručených omezena.⁸

⁵ CÍSAŘOVÁ, D., FENYK, J., GRIVNA, T. a kol.: Trestní právo procesní. 4. vyd. Praha: Linde 2006, s. 62-63

⁶ JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo procesní. 1. vyd. Praha: Leges 2010, s. 172

⁷ Srov. Soud. rozh. č. 34/1967 Sb. rozh. tr. in JELÍNEK, J. a kol.: Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 1. vyd. Praha: Leges 2009, s. 528

⁸ CÍSAŘOVÁ, D., FENYK, J., GRIVNA, T. a kol.: Trestní právo procesní. 5. vyd. Praha: ASPI 2008, s. 35-37

V čl. 8 Listiny nalezneme záruky osobní svobody a limity jejího omezení v trestním řízení. V odstavci druhém tohoto článku je zakotvena zásada řádného zákonného trestního procesu, kde se uvádí, že nikdo nesmí být stíhán nebo zbaven svobody jinak než z důvodů a způsobem, který stanoví zákon.

V hlavě páté Listiny je soustředěna skupina práv, která obsahují základní zásady pro soudní řízení a zároveň zajišťují právo na spravedlivý proces. Následně vyjmenuji alespoň ty, které se trestního řízení a v jeho rámci zejména práva na obhajobu dotýkají nejvíce. Článek 36 odst. 1 uvádí, že každý se může domáhat svého práva u nezávislého a nestranného soudu a ve stanovených případech u jiného orgánu. Z tohoto článku společně s již zmiňovaným čl. 8 odst. 2 odvozujeme pojem spravedlivý proces, který není ústavně definován.⁹ V čl. 37 odst. 1 je zakotveno právo odepřít výpověď každému, kdo by tím způsobil nebezpečí trestního stíhání sobě nebo osobě blízké. Odstavec druhý čl. 37 uvádí, že každý má už od počátku řízení právo na právní pomoc v řízení před soudy, jinými státními orgány nebo orgány veřejné správy. V odstavci 3 téhož článku nalezneme zakotvení zásady rovnosti účastníků řízení a v čl. 38 odst. 2 zásadu veřejnosti, ústnosti a rychlosti řízení. Prostřednictvím čl. 40 odst. 2 se dostává ústavněprávnímu zakotvení i zásadě presumpce neviny. V předchozí kapitole jsem vymezila znění čl. 40 odstavců 3,4, jejichž obsahem je právo na obhajobu. V čl. 40 odst. 5 je zakotvena zásada ne bis in idem, na základě které nemůže být nikdo trestně stíhán za čin, pro který již byl pravomocně odsouzen nebo zproštěn obžaloby. Tato zásada nevylučuje uplatnění mimořádných opravných prostředků v souladu se zákonem. Článek 40 odst. 6 stanoví zákaz retroaktivity, kdy trestnost činu se posuzuje a trest se ukládá podle zákona účinného v době, kdy byl čin spáchán. Pozdějšího zákona se použije, jestliže je to pro pachatele příznivější.

Některá z práv zakotvených v Listině mají širší pole působnosti, ale uplatňují se též v kontextu s trestním řízením a jsou pro jeho ústavní limity nezastupitelná. Zde řadíme např. právo na život, právo nebýt mučen nebo podroben nelidskému nebo ponižujícímu zacházení, nepřípustnost trestu smrti, právo na respektování listovního tajemství nebo soukromí, právo na respektování nedotknutelnosti osoby.¹⁰

⁹ Blíže viz. JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo procesní. 1. vyd. Praha: Leges 2010, s. 40 - 43

¹⁰ CÍSAŘOVÁ, D., FENYK, J., GRIVNA, T. a kol.: Trestní právo procesní. 5. vyd. Praha: ASPI 2008, s. 37

V závěru této podkapitoly bych jen uvedla, že relevantním pramenem mezi trestního řízení jsou také mezinárodní smlouvy dle čl. 10 Ústavy ČR. Ten uvádí, že vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu a mají přednost před zákonem.

Mezi ty nejvýznamnější řadíme Evropskou Úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod. Stěžejním je zejména její článek 6, který zakotvuje právo na spravedlivý proces, tj. právo každého na projednání jeho záležitosti spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě nezávislým a nestranným soudem, zřízeným zákonem, který rozhodne o oprávněnosti jakéhokoli trestního obvinění proti němu. Dalším významným dokumentem v této oblasti je i Mezinárodní pak o občanských a politických právech.

Česká republika je však stranou řady dalších mezinárodních dokumentů, které mají význam pro trestní řízení. Mezi nimi mohu uvést například Úmluvu proti mučení a jiným nelidským nebo ponižujícím trestům nebo zacházení z r. 1984, Úmluvu o právech dítěte z r. 1989, Úmluvu o odstranění všech forem rasové diskriminace z r. 1965 a další.¹¹

¹¹ CÍSAŘOVÁ, D. a kol.: Trestní právo procesní. 4. vyd. Praha: Linde 2006, s. 36

3. Vývoj právní úpravy práva na obhajobu v trestním řádu

Vzhledem k datu svého vydání byl zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád) už mnohokrát novelizován, a to jednak novelami přímými, jednak nepřímými, obsaženými v jiných předpisech. V následující kapitole ve stručnosti poukážu na ty novely trestního řádu, které se práva obviněného na obhajobu dotkly v největší míře. Jelikož většina novelizačních prací v této oblasti pochází z doby po roce 1989, bude má pozornost zaměřena především na ně.

Podstatnou změnu v chápání a výkonu obhajoby zakotvila do trestního řádu novela provedená zákonem č. 57/1965 Sb. Znamenala průlom do dřívější neveřejnosti úkonů přípravného řízení ve vztahu k obhájci, kterému bylo dáno nově oprávnění, účastnit se vyšetřovacích úkonů, a to již od okamžiku obvinění osoby. Tímto se účast obhájce na vyšetřovacích úkonech stala postupně organickou součástí práva obviněného na obhajobu.¹²

Novelou trestního řádu provedenou zákonem č. 178/1990 Sb. došlo k výraznému rozšíření práva na obhajobu, a to zejména tím, že obviněný může žádat, aby byl vyslýchán za účasti svého obhájce a aby se obhájce zúčastnil i jiných úkonů přípravného řízení podle ustanovení § 165 a 169 TrŘ.

„Novela tedy znamená po zavedení účasti obhájce při vyšetřovacích úkonech s možností odepření této účasti ze závažných důvodů podle dřívějšího znění §165 další významný průlom do bariéry přípravného řízení, jehož území bylo dosud úsporně legislativně bráněno proti rozšiřování účasti obhájce v něm, nemluvě již o snahách o opačné tendence.“¹³

Touto novelou bylo rovněž do § 33 odst. 1 TrŘ bezvýhradně zakotveno právo obviněného, který je ve vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody, mluvit se svým obhájcem bez přítomnosti třetí osoby. Formálně došlo k vyčlenění ustanovení o nároku obviněného, který nemá dostatek prostředků k úhradě nákladů obhajoby,

¹² VANTUCH, P.: Obhajoba obviněného. 3 vyd. Praha: C. H. Beck 2010, s.120

¹³ PIPEK, J.: Práva obviněného po novelizaci trestního řádu 1990 z pohledu realizace práva na obhajobu, Bulletin advokacie, 1991, č. 5, s. 7

na bezplatnou obhajobu, které bylo doposud součástí § 33 odst. 1 do samostatného druhého odstavce § 33.¹⁴

Tato novela také upravila nepřipustnost použití důkazů získaných nezákonným donucením, upravila dispoziční právo poškozeného, vymezila podmínky pro nařízení odposlechu a záznamu telekomunikačního zařízení a zrušila objasňování přečinů.¹⁵

Zákon č. 558/1991 Sb., kterým se uváděl trestní řád do souladu s Listinou základních práv a svobod, zúžil právní úpravu v oblasti nutné obhajoby.¹⁶ Tímto zákonem došlo také ke zrušení ustanovení § 35 odst. 1 TrŘ ve znění zákona č. 178/1990 Sb., které stanovilo, že obhájcem v trestním řízení, ve kterém jsou probírány skutečnosti tvořící předmět státního tajemství, může být pouze advokát, který se může seznamovat se státním tajemstvím. Výběr těchto advokátů prováděly ústřední orgány advokacie podle hledisek, uvedených v předpisech, upravujících ochranu státního tajemství a tyto orgány advokacie také vedly seznamy takových advokátů. Toto ustanovení ve svých důsledcích omezovalo právo obviněného zvolit si obhájce a právo advokátů samotných poskytovat právní službu v řízeních, jejichž předmětem bylo státní tajemství.¹⁷

Zákonem č. 292/1993 Sb. byl vytvořen jediný model přípravného řízení a mimo jiné bylo v § 164 odst. 2 stanoveno, že policejní orgán může připustit účast obviněného na vyšetřovacích úkonech a umožnit mu klást vyslýchaným svědkům otázky.¹⁸ Také došlo k posílení postavení strany obhajoby v procesu dokazování, kdy bylo výslovně zakotveno, že skutečnost, že důkaz nevyžádal orgán činný v trestním řízení, ale předložila jej některá ze stran, napříště není důvodem k jeho odmítnutí.¹⁹

Novela trestního řádu provedená zákonem č. 148/1998 Sb. o ochraně utajovaných skutečností a o změně některých zákonů vložil do trestního řádu § 35 odst. 3, který zněl: „V trestním řízení, ve kterém jsou probírány utajované skutečnosti chráněné zvláštním zákonem, je orgán činný v trestním řízení povinen obhájce poučit podle takového zákona. Stejně postupuje v případě osob, jejichž účast na řízení nelze vyloučit. O provedení poučení učiní záznam do spisu.“

¹⁴ PIPEK, J.: Práva obviněného po novelizaci trestního řádu 1990 z pohledu realizace práva na obhajobu, Bulletin advokacie, 1991, č. 5, s. 7

¹⁵ Ve smyslu zákona č. 150/1969 Sb., o přečinech

¹⁶ VANTUCH, P.: Obhajoba obviněného. 2. vyd. Praha: C.H. Beck 2002, s. 7

¹⁷ JELÍNEK, J.: Novelizace trestního práva v letech 1997 až 1999. Praha: Linde 2000, s. 107 - 108

¹⁸ ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní řád. Komentář. I. díl. 6. vyd. Praha: C. H. Beck 2008, s. 1341

¹⁹ VANTUCH, Pavel.: Vyhledávání a předkládání důkazů obhájcem (advokátem) v přípravném řízení, Bulletin advokacie, 2005, č. 7-8, s. 29

Uvedené ustanovení zakotvilo, že v řízení, v němž budou projednávány informace chráněné zákonem o ochraně utajovaných skutečností, mohou jako obhájci působit jen poučení advokáti. Toto poučení se netýkalo jen advokátů, ale také dalších osob zúčastněných na řízení.²⁰

V souvislosti s přijetím nového zákona č. 412/2005 Sb. o ochraně utajovaných informací a o bezpečnostní způsobilosti, který nabyl účinnosti 1. 1. 2006, byl do trestního řádu novelizací provedenou navazujícím zákonem č. 413/2005 Sb. vložen nový oddíl devátý o přístupu k utajovaným informacím, který nahradil dosavadní právní úpravu.²¹

Ke třetí zásadní změně trestního řádu došlo zákonem č. 265/2001 Sb., s účinností od 1.1. 2002. Úprava obsažená v tomto zákoně je výraznou reformou trestního řízení. Přinesla jak rozšíření práva na obhajobu, tak i jeho omezení oproti právnímu stavu upravenému trestním řádem v letech 1994 – 2001. Tyto restriktce práva na obhajobu jsou však pouze důsledkem změny charakteru a rozsahu přípravného řízení, jakož i zmenšení jeho významu, kdy je v tomto stádiu obhajoba omezena, aby mohlo k jejímu plnému rozvinutí dojít až v řízení před soudem.

S účinností této novely byla nahrazena dosud jediná forma přípravného řízení za tři nové. Tyto jsou diferencovány v závislosti na závažnosti a složitosti činu, který je předmětem řízení a to na:

- rozšířené přípravné řízení
- standardní přípravné řízení
- zkrácené přípravné řízení

Podstatná pro obhajobu je možnost účasti obhájce ve všech těchto třech formách předsoudní fáze trestního řízení.²²

Tato tzv. velká novela rovněž doplnila ustanovení § 165 odst. 1 TrŘ v tom smyslu, že policejní orgán může připustit účast obviněného na vyšetřovacích úkonech a umožnit mu klást vyslýchaným svědkům otázky a to zejména tehdy, jestliže obviněný nemá obhájce a spočívá-li úkon ve výslechu svědka, který má právo odepřít výpověď. Rovněž došlo k upřesnění úpravy obsažené v § 165 odst. 3 TrŘ týkající se povinnosti policejního orgánu včas sdělit obhájci druh, dobu a místo konání vyšetřovacího úkonu, oznámí-li mu obhájce, že se jej chce účastnit.

²⁰ JELÍNEK, J.: Novelizace trestního práva v roce 1998. Praha: Linde 1998, s. 42 - 43

²¹ ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní řád. Komentář. I. díl. 6. vyd. Praha: C. H. Beck 2008, s. 362-363

²² VANTUCH, P.: Obhajoba obviněného. 2. vyd. Praha: C.H. Beck 2002, s. 7 - 9

Spočívá-li úkon ve výsledku osoby, je povinností policejního orgánu sdělit obhájci i údaje, podle nichž lze takovou osobu ztotožnit (toto neplatí v případě tzv. utajeného svědka). Nelze-li tyto údaje předem určit, musí být ze sdělení zřejmé, k čemu má tato osoba vypovídat.²³

Novela podstatně změnila dosavadní způsob hlavního líčení, kde důkazy, především výsledky svědků a znalců, prováděl předseda senátu, případně samosoudce. V zásadě mají nyní výsledky provádět strany, tj. státní zástupce a obhájce nebo obžalovaný, tak jak to vyplývá z § 215 odst. 2 TrŘ.

Nové znění trestního řádu můžeme nalézt již v § 2 odst. 5, kde se uvádí, že v řízení před soudem státní zástupce a obžalovaný mohou na podporu svých stanovisek navrhopvat a provádět důkazy. Dle novelizovaného znění § 89 odst. 2 je každá ze stran oprávněna v trestním řízení svojí aktivitou důkaz vyhledat, předložit nebo jeho provedení navrhnout. Skutečnost, že důkaz nevyhledal nebo nevyžádal orgán činný v trestním řízení, není důvodem k jeho odmítnutí.

Nově byl do trestního řádu začleněn § 180 odst. 3, který uvádí, že státní zástupce provádí se souhlasem nebo na výzvu předsedy senátu důkazy (§ 203, 215 odst. 2 TrŘ), které podporují obžalobu. Obhájce nebo obviněný, který nemá obhájce, má právo ve stejném rozsahu se souhlasem předsedy senátu provádět důkazy (§ 215 odst. 2 TrŘ) ve prospěch obhajoby.²⁴

Zcela nově je do trestního řádu vloženo také ustanovení § 110a, které umožňuje stranám navrhnout a předložit posudek znalce, který samy opatřily. Ten, pokud splňuje všechny zákonem stanovené náležitosti, je prováděn stejně, jako by se jednalo o znalecký posudek vyžádaný orgánem činným v trestním řízení.

Novela provedená zákonem č. 265/2001 Sb. významně posílila možnosti aktivní obhajoby v hlavním líčení, kdy se obviněný jako objekt trestního řízení stává také stranou disponující právy účinné obhajoby.²⁵

Došlo mimo jiné také k rozšíření případů možného vyloučení obhájce z obhajoby, zakotvení práva obhájce vznášet námitky proti způsobu provádění úkonu, a to kdykoliv v jeho průběhu, výslovnému zakotvení možnosti plurality zvolených obhájců. Významné byly rovněž změny v otázkách vazby a zavedení

²³ ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní řád. Komentář. I. díl. 6. vyd. Praha: C. H. Beck 2008, s. 1341 - 1344

²⁴ Tamtéž

²⁵ VANTUCH, P.: K možnosti účasti obhajoby na dokazování v hlavním líčení po 1.1.2002, Bulletin advokacie, 2003, č. 11-12, s. 62

dovolání, jako nového mimořádného opravného prostředku v trestním řízení proti rozhodnutí soudu druhého stupně.

Dne 1. 7. 2004 nabyla účinnosti další novela trestního řádu provedená zákonem č. 283/2004 Sb. Důvodem této změny bylo především promítnutí některých závazků vyplývajících pro Českou republiku z práva Evropské unie a také potřeba reakce na požadavky praxe, vycházející z analýzy účinnosti velké novely trestního řádu provedené zákonem č. 265/2001 Sb.

Důležitost novely z roku 2004 pro oblast práva na obhajobu spočívá zejména v úpravě institutu bezplatné obhajoby a obhajoby za sníženou odměnu. Dle dosavadního znění § 33 odst. 2, před nabytím účinnosti zákona č. 283/2004 Sb., měl obviněný po splnění zákonem stanovených předpokladů možnost, žádat o bezplatnou obhajobu nebo obhajobu za sníženou odměnu. Musel však před soudem prokázat nedostatek prostředků na úhradu nákladů obhajoby. Tuto skutečnost obviněný osvědčoval zejména potvrzením od příslušného úřadu práce o jeho zařazení do evidence uchazečů o zaměstnání, potvrzením obce, že nevlastní žádný majetek, který by mohl být prostředkem k úhradě nákladů obhajoby atp.

Novelou trestního řádu provedenou zákonem č. 283/2004 však došlo nově k zakotvení oprávnění soudu, rozhodnout o nároku obviněného na bezplatnou obhajobu nebo obhajobu za sníženou odměnu i bez návrhu či žádosti obviněného. Přitom postačí, je-li z důkazů shromážděných ve spise zřejmé, že obviněný nemá dostatek prostředku k úhradě nákladů obhajoby.²⁶

Poslední rozsáhlá novelizace trestního řádu byla provedena zákonem č. 41/2009 Sb., v souvislosti s rekodifikací a přijetím nového trestního zákoníku (zákon č. 40/2009 Sb., v platném znění). V oblasti práva na obhajobu se tato novela dotkla především institutu nutné obhajoby, obsažené v § 36 TrŘ, kde došlo k přeformulování a doplnění čtvrtého odstavce tohoto paragrafu. Rozborem tohoto ustanovení se budu věnovat v kapitole, jejíž obsahem je problematika nutné obhajoby.

²⁶ VANTUCH, P.: Novela trestního řádu, Právní rádce, 2004, č. 8, s. 51

4. Obviněný a jeho právo na obhajobu

4.1 Osoba, proti níž se trestní řízení vede

Zásadu zajištění práva na obhajobu, zakotvenou v § 2 odst. 13, jsem blíže vymezila v předchozí kapitole. V tomto ustanovení trestního řádu zákon hovoří o právu na obhajobu osoby, proti které se vede trestní řízení. Tato osoba je považována dle § 12 odst. 6 za jednu ze stran trestního řízení, které jsou charakteristické tím, že disponují zvláštními procesními právy. Zejména právem vystupovat vlastním jménem v řízení před soudem, aktivně se účastnit řízení, uplatňovat své procesní návrhy, případně provádět důkazy, vyjadřovat se k provádění úkonů, podávat opravné prostředky.²⁷ Tato osoba je rovněž důkazním prostředkem, zejména svou výpovědí a také předmětem výkonu rozhodnutí. Způsobilost být osobou, proti které se řízení vede, stejně jako její procesní způsobilost není trestním řádem omezena. V důsledku toho může být z trestného činu obviněna i osoba nepříčetná a úkony v trestním řízení může samostatně činit i osoba zbavená způsobilosti k právním úkonům či v této způsobilosti omezená.²⁸

Osoba, proti které se trestní řízení vede, je v průběhu tohoto řízení označována různými způsoby jako podezřelý, obviněný, obžalovaný a odsouzený. Tato různá označení vyjadřují její odlišné postavení a práva, která jí zákon v průběhu řízení poskytuje.

1. Podezřelý je ten, kdo byl v souladu s ustanovením § 76 TrŘ zadržen, pokud proti němu nebylo dosud zahájeno trestní stíhání podle § 160. Podezřelým je dále i osoba, které bylo ve zkráceném přípravném řízení sděleno podezření dle § 179b odst. 3, a to až do doby, kdy byl návrh na potrestání doručen soudu podle § 314b.
2. Obviněný je ten, proti němuž bylo zahájeno trestní stíhání podle § 160 TrŘ.
3. Obžalovaný se stává obviněný po nařízení hlavního líčení (§ 12 odst. 8).
4. Odsouzený je ten, proti němuž byl vydán odsuzující rozsudek nebo trestní příkaz, který již nabyl právní moci (§ 12 odst. 9).

²⁷ JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo procesní. 1. vyd. Praha: Leges 2010, s. 182

²⁸ MUSIL, J., KRATOCHVÍL, V., ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní právo procesní. 3. vyd. Praha: C.H. Beck 2007, s. 232

Pokud z povahy věci nevyplývá něco jiného, rozumí se obviněným též obžalovaný a odsouzený, tak jak to uvádí § 12 odst. 7 TrŘ.²⁹

„Právo na obhajobu je nejdůležitějším právem osoby, proti níž se vede trestní řízení a tvoří záruku jejich dalších práv v trestním řízení, především spravedlivého projednání věci.“³⁰

4.2 Jednotlivá práva obviněného

Obviněný je procesní stranou, která by měla mít v řízení před soudem zásadně rovnocenné postavení se státním zástupcem. Obviněnému však může být v zájmu úspěšného vedení řízení uložena celá řada omezení, narušujících ono rovnovážné postavení. Tím nejzávažnějším omezením je bezesporu omezení osobní svobody, zejména vazba. Proto dává zákon obviněnému některá práva označovaná jako tzv. *favor defensionis*, náležící výlučně obviněnému, která mají zmíněnou nerovnost zmírnit. Zde patří zejména institut navrácení lhůty, pořadí závěrečných řečí, právo posledního slova, zásada zákazu reformationis in peius, obhajovací práva jiných osob ve prospěch obviněného atp.³¹

Právo na obhajobu zahrnuje tři základní složky:

1. Právo hájit se sám a prostředky podle vlastního rozhodnutí (*obhajoba materiální*).
2. Právo mít obhájce a radit se s ním o způsobu obhajoby (*obhajoba formální*).
3. Právo žádat od orgánů činných v trestním řízení takový postup, aby byl zjištěn skutkový stav, o němž nejsou důvodné pochybnosti, a to v rozsahu, který je nezbytný pro jejich rozhodnutí. Při tom by měly objasňovat se stejnou pečlivostí také okolnosti svědčící ve prospěch obviněného a provádět v tomto směru důkazy, a to i bez návrhu stran. Toto právo obviněného je současně povinností orgánů činných v trestním řízení.

Bez plného uplatnění práva na obhajobu ve všech třech jeho základních složkách nelze zabezpečit dosažení zákonného a spravedlivého rozhodnutí v trestním řízení.³²

Základní práva obviněného jsou v trestním řádu obsažena zejména v ustanovení § 33 a dále rozvedena v řadě jeho jiných ustanovení. Vzhledem k tomu,

²⁹ CÍSAŘOVÁ, D. a kol.: Trestní právo procesní. 4. vyd. Praha: Linde 2006, s. 165

³⁰ VANTUCH, P.: Obhajoba obviněného. 2. vyd. Praha: C.H. Beck 2002, s. 13

³¹ JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo procesní. 1. vyd. Praha: Leges 2010, s. 218-219

³² MUSIL, J., KRATOCHVÍL, V., ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní právo procesní. 3. vyd. Praha: C.H. Beck 2007, s. 237 - 238

že tato ustanovení musí být s přihlédnutím k čl. 10 Ústavy ČR v souladu se závazky vyplývajícími z mezinárodních smluv, je třeba v tomto smyslu poukázat především na EÚLP a MPLP. Minimální práva obviněného uvedená v těchto mezinárodních dokumentech, musí Česká republika ve svém právním řádu respektovat.

Práva obviněného můžeme tedy v základních bodech vymezit takto:

a) Právo osobní účasti při projednání věci. V plném rozsahu se toto právo uplatňuje v řízení před soudem tam, kde se rozhoduje v hlavním líčení a ve veřejném zasedání. V přípravném řízení je toto právo omezeno (viz § 165 TrŘ). Jen v případě své osobní účasti při projednání věci má obžalovaný skutečnou možnost oponovat tvrzením a důkazům protistrany, předložit soudu svou verzi skutku a ve spolupráci s obhájcem prosazovat svou obhajobu. Jeho vystupování před soudem dává soudu možnost k vytvoření bezprostředního názoru na obžalovaného.³³ Výjimečně lze konat hlavní líčení a veřejné zasedání v nepřítomnosti obžalovaného, aniž by s tím souhlasil. Mezi tyto výjimky patří řízení proti uprchlému dle § 302 a násl. TrŘ a konání hlavního líčení za podmínek vymezených v § 202 odst. 2. Právo osobní účasti v řízení před soudem je výslovně zakotveno v čl. 14 odst. 3 písmene d) MPLP a je odvoditelné z práv obsažených v čl. 6 odst. 3 písmene c), d), e) EÚLP. Toto právo lze také dovodit z čl. 36 odst. 1 a čl. 38 odst. 2 Listiny.

b) Právo vyjádřit se ke všem skutečnostem, které se mu kladou za vinu, a k důkazům o nich, není však povinen vypovídat. Při tom může vždy používat svého mateřského jazyka nebo jazyka, o kterém uvede, že ho ovládá, a má právo na tlumočníka.

K realizaci tohoto oprávnění je potřeba, aby se obviněný včas seznámil s tím, co je mu kladeno za vinu a proti čemu se má bránit. Toto je zajištěno příslušnými ustanoveními trestního řádu o povinnosti doručit obviněnému jednak usnesení o zahájení trestního stíhání nejpozději na počátku prvního výslechu dle § 160 odst. 1,2 TrŘ, jednak opis obžaloby dle § 196 a také opis odvolání podle § 251. Po skončení vyšetřování v rámci přípravného řízení musí být také policejním orgánem upozorněn na možnost prostudovat spis a učinit návrhy na doplnění dokazování.³⁴

Obviněnému musí být dána při výslechu možnost se k obvinění podrobně vyjádřit, zejména souvisle vylíčit skutečnosti, které jsou předmětem obvinění (§ 92 odst. 2). K výpovědi nebo doznání však nesmí být jakýmkoli způsobem donucován.

³³ JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo procesní. 1. vyd. Praha: Leges 2010, s. 221-222

³⁴ JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo procesní. 1. vyd. Praha: Leges 2010, s. 220-222

Nelze usuzovat na vinu obviněného z toho, že mlčí nebo vypovídá jen částečně, že záměrně vypovídá nepravdu nebo svádí orgány činné v trestním řízení na falešnou stopu.³⁵

Obviněný má právo nahlížet do spisů, činit si z nich výpisky a poznámky a pořizovat si na své náklady kopie spisů a jejich částí (srov. § 65 odst. 1). V přípravném řízení je toto právo omezeno ve smyslu ustanovení § 65 odst. 2.

Obžalovaný má právo být přítomen při projednání své věci v hlavním líčení i veřejném zasedání konaném o odvolání. Po provedení každého důkazu musí být dotázán, zda se chce k němu vyjádřit (§§214, 235 odst. 2).

V hlavním líčení má obžalovaný právo na závěrečnou řeč a poslední slovo (§§ 216, 217), ve veřejném zasedání o odvolání mu náleží právo na konečný návrh a pokud může být rozhodnutím přímo dotčen, má právo mluvit poslední (§ 235 TrŘ).³⁶

c) Právo uvádět okolnosti a důkazy sloužící k jeho obhajobě včetně práva důkaz vyhledat, předložit nebo jeho provedení navrhnout. Tohoto práva může obviněný využít kdykoliv v průběhu řízení a to ve své mateřštině, nebo jiném jazyce, o kterém uvede, že ho ovládá. Záleží pouze na něm, zda svoji obhajobu uplatní již v přípravném řízení, v hlavním líčení nebo až v odvolacím řízení. Orgány činné v trestním řízení mají povinnost obviněného na jeho právo upozornit. Takto činí policejní orgán při skončení vyšetřování (§ 166 odst. 1) a předseda senátu při doručování obžaloby (§ 196 odst. 2), po provedení důkazů v hlavním líčení (§ 215 odst. 4), také při odročení hlavního líčení (§ 219 odst. 2) a ve veřejném zasedání (§ 235 odst. 2).

Obviněný může důkaz vyhledat, předložit nebo jeho provedení navrhnout. Skutečnost, že důkaz nevyhledal nebo nevyžádal orgán činný v trestním řízení, není důvodem k odmítnutí takového důkazu dle § 89 odst. 2. Obžalovaný a jeho obhájce mohou za podmínek § 215 odst. 2 žádat, aby jim bylo v řízení před soudem umožněno provést důkaz, zejména výslech svědka nebo znalce. Předseda senátu jim vyhoví zejména tehdy, jestliže jde o důkaz prováděný k jejich návrhu nebo jimi opatřený a předložený. Není povinen jim vyhovět, jde-li o výslech obviněného,

³⁵ MANDÁK, V.: Meze trestní obhajoby – nástin základních otázek, Trestněprávní revue, 2003, č. 6, s. 194

³⁶ JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo procesní. 1. vyd. Praha: Leges 2010, s. 223-224

výslech svědka mladšího patnácti let, nemocného nebo zraněného svědka a nebo jestliže by provedení důkazu nebylo z jiného závažného důvodu vhodné.

d) Právo činit návrhy a podávat žádosti. Toto právo může obviněný uplatit rovněž v průběhu celého řízení.

Jde především:

- o návrhy na provedení důkazů (viz výklad pod písmenem c)
- o návrhy na způsob rozhodnutí; zejména se bude jednat o návrhy na postoupení věci, na zastavení trestního stíhání a na jeho přerušení, na zproštění obžaloby
- o návrhy a žádosti týkající se postupu řízení, které mohou být velmi rozmanité; zde můžeme zmínit např. námitky podjatosti, žádost o propuštění z vazby na svobodu, žádost o navrácení lhůty, o přezkoumání postupu policejního orgánu a státního zástupce, návrh na odročení hlavního líčení v důsledku onemocnění atd.³⁷

e) Právo podávat opravné prostředky proti rozhodnutím policejního orgánu, státního zástupce i soudu. Zajištění tohoto práva je uskutečněno prostřednictvím povinnosti opatřit každé rozhodnutí orgánu činného v trestním řízení poučením o opravném prostředku. Obviněný může využít jak řádné opravné prostředky, jimiž jsou stížnost, odvolání a odpor, tak i mimořádné opravné prostředky, mezi které patří dovolání a návrh na povolení obnovy řízení. Může podat také podnět ke stížnosti pro porušení zákona, kterou jako mimořádný opravný prostředek podává ministr spravedlnosti a podnět k uplatnění mimořádného kasačního oprávnění nejvyššího státního zástupce, v případě, že by se domáhal příznivějšího důvodu zastavení trestního stíhání.

f) Právo zvolit si obhájce a radit se s ním i během úkonů prováděných orgánem činným v trestním řízení. S obhájcem se však obviněný v průběhu svého výslechu nemůže radit o tom, jak odpovědět na již položenou otázku. Obviněný má právo žádat, aby byl vyslýchán za účasti svého obhájce a aby se obhájce účastnil i jiných úkonů přípravného řízení (§ 165). Je-li obviněný ve vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody, může s obhájcem mluvit bez přítomnosti třetí osoby.³⁸ Odposlech

³⁷ MUSIL, J., KRATOCHVÍL, V., ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní právo procesní. 3. vyd. Praha: C.H. Beck 2007, s.244-245

³⁸ Evropský soud pro lidská práva se tímto právem obviněného zabýval ve svém rozsudku ve věci S. vs. Švýcarsko, A-220, odst. 48 z roku 1991, ve kterém uvedl: „Právo obviněného na styk s advokátem (obhájcem) mimo dosah poslechu třetí osoby patří mezi základní požadavky na spravedlivý proces

a záznam telekomunikačního provozu mezi obhájcem a obviněným je nepřípustný (§ 88 odst. 1 TrŘ), stejně jako kontrola jejich vzájemné korespondence (§ 13 odst. 3 ZVV a § 17 odst. 3 ZVTOS).

g) Právo obviněného, který nemá dostatečné prostředky k náhradě nákladů obhajoby, na obhajobu bezplatnou nebo za sníženou odměnu.

Institutem obhájce a obhajobou bezplatnou nebo za sníženou odměnu se budu podrobněji věnovat v následujících kapitolách.

Všechna práva zde uvedená přísluší obviněnému i tehdy, je-li zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo je-li jeho způsobilost k právním úkonům omezena. To je důsledkem toho, že trestní řád neomezuje způsobilost být osobou, proti níž se trestní řízení vede.³⁹ Všechny orgány činné v trestním řízení jsou povinny vždy obviněného o jeho právech poučit a poskytnout mu plnou možnost jejich uplatnění (§ 33 odst. 4).

4.3 Podezřelý a jeho právo na obhajobu

V předchozí podkapitole jsem věnovala pozornost jednotlivým právům obviněného. Jestliže z povahy věci nevyplývá něco jiného, rozumí se obviněným též obžalovaný a odsouzený. Osobou, proti které se trestní řízení vede, však může být i podezřelý. Proto v následujícím textu alespoň stručně poukážu na právo na obhajobu osoby podezřelé ze spáchání trestného činu.

Zadržený podezřelý podle § 76 TrŘ má obdobná práva jako obviněný, nikoliv však všechna. Na práva podezřelého se užijí přiměřeně ustanovení § 33 odst. 1 a § 91 až § 93, § 95 týkající se výsledku obviněného. I zadržený podezřelý má právo zvolit si obhájce a hovořit s ním bez přítomnosti třetí osoby již v průběhu zadržení. Má též právo požadovat, aby byl obhájce přítomen při jeho výsledku dle § 76 odst. 3, ledaže je obhájce ve lhůtě 48 hodin nedosažitelný. O těchto právech je třeba podezřelého poučit a poskytnout mu plnou možnost jejich uplatnění (§ 76 odst. 6).

Zadržená osoba však nemá právo nahlížet do spisu, ani právo na ustanovení obhájce. Může si ho však, jak již bylo uvedeno, zvolit a poté se může obhájce účastnit výsledku zadrženého a dbát na to, aby byla v plném rozsahu dodržována jeho práva.

v demokratické společnosti a vyplývá z článku 6 odst. 3 písm. c) EÚLP. Kdyby si advokát (obhájce) nemohl povídat se svým klientem bez dozoru a dostávat od něho důvěrné instrukce, pak by jeho pomoc značně pozbyla na své užitečnosti; účelem Úmluvy je chránit konkrétní a efektivní práva.“

³⁹ ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní řád. Komentář. I. díl. 6. vyd. Praha: C. H. Beck 2008, s. 250

Ačkoliv chybí výslovná právní úprava, v literatuře i praxi, je zastáván názor, že výpověď podezřelého pořízená postupem podle § 76 odst. 3 je v dalším řízení jako důkaz nepoužitelná, neboť je svým obsahem jen podaným vysvětlením zachyceným do úředního záznamu podle § 158 odst. 4.

Podezřelý ve zkráceném přípravném řízení má stejná práva jako obviněný podle ustanovení § 33 odst. 1,2. Zadržený podezřelý má právo zvolit si obhájce a radit se s ním bez přítomnosti třetí osoby již v průběhu zadržení. Pokud si podezřelý, který nebude propuštěn ze zadržení, ale bude předán s návrhem na potrestání soudu k provedení zjednodušeného řízení (§ 314b odst. 1,2), ve stanovené lhůtě obhájce nezvolí, je třeba mu obhájce na dobu, po kterou trvají důvody zadržení, ustanovit (§ 38). Státní zástupce proto před podáním návrhu na potrestání podezřelého, který si ve stanovené lhůtě obhájce nezvolí, podá návrh na ustanovení obhájce k soudci. Podezřelého je potřeba před jeho výsledkem o jeho právech poučit a poskytnout mu plnou možnost jejich uplatnění (§ 179b odst. 2).

Výslech podezřelého ve zkráceném přípravném řízení je upraven v ustanovení § 179b odst. 3. Podezřelého ze spáchání trestného činu je třeba vyslechnout a nejpozději na počátku výsledku mu sdělit, ze spáchání jakého skutku je podezřelý a jaký trestný čin je v tomto skutku spatřován. O tomto úkonu orgán, konající zkrácené přípravné řízení, učiní záznam do protokolu. Opis záznamu doručí podezřelému a jeho obhájci. Do 48 hodin zašle policejní orgán opis záznamu také státnímu zástupci. Na postup při výslechu podezřelého se přiměřeně užijí ustanovení o výslechu obviněného (§ 91 - § 95).⁴⁰

⁴⁰ VANTUCH, P.: Obhajoba obviněného. 2. vyd. Praha: C.H. Beck 2002, s. 23-31

5. Obhájce

5.1 Obecně k postavení obhájce v trestním řízení

„Účelem obhajoby je ochrana zájmů obviněného tak, aby byly náležitě a včas objasněny skutečnosti, které obviněného zbavují viny nebo jeho vinu zmírňují, dále skutkové objasnění věci z hlediska obhajoby, tedy včetně jejího právního posouzení a ochrany všech práv obviněného v průběhu celého trestního řízení, a to i v různých dílčích otázkách tak, aby nedocházelo k porušování procesních práv obviněného a k zásahům do jeho ústavně chráněných práv a svobod. Tak přispívá obhajoba ke správnému objasnění a rozhodnutí věci tak, aby obviněnému nebyl přičítán čin, který nespáchal, nebo jeho spáchání mu nebylo prokázáno a v případě, že jej spáchal, aby nebyl potrestán přísněji, než odpovídá jeho vině.“⁴¹

Jednou ze složek práva na obhajobu a bezpochyby jedno z nejdůležitějších obhajovacích práv obviněného je právo mít obhájce a radit se s ním o způsobu obhajoby. Toto právo poskytuje obviněnému možnost využít advokáta, u kterého je zajištěno, že jde o osobu právně vzdělanou, s teoretickými znalostmi i praktickými zkušenostmi s prováděním obhajoby. Účastí obhájce v trestním procesu zákon odstraňuje nevýhodu postavení obviněného v trestním řízení spočívající v tom, že obviněný zpravidla nezná dostatečně svá práva a ustanovení týkající se vedení trestního řízení, a pokud je zná, neumí je náležitě využít.⁴²

Obhájce je právním zástupcem osoby, proti níž se trestní řízení vede, a jeho úkolem je poskytnout obviněnému potřebnou právní pomoc. Zejména dbá obhájce o to, aby v průběhu celého řízení byla ve prospěch obviněného využita všechna práva a prostředky obhajoby, které trestní řád obviněnému poskytuje, a aby pro neznalost trestních předpisů nebyl obviněný na svých právech zkrácen.⁴³

Václav Mandák ve svém článku o mezích trestní obhajoby uvádí, že obhájce je odborným pomocníkem obviněného, jeho zástupcem, jednajícím za něho jako za procesní stranu a výlučně v jeho prospěch. Obhájce je samostatným subjektem trestního řízení, který však v trestním řízení vystupuje jménem obviněného a jedná

⁴¹ VANTUCH, P.: Obhajoba obviněného. 3 vyd. Praha: C. H. Beck 2010, s. 5

⁴² ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní řád. Komentář. I. díl. 6. vyd. Praha: C. H. Beck 2008, s. 265

⁴³ JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo procesní. 1. vyd. Praha: Leges 2010, s. 228

zásadně s jeho souhlasem, není však v našem trestním řízení stranou.⁴⁴ Ať už se jedná o obhájce zvoleného nebo ustanoveného, jde o vztah založený v našem trestním řízení na zmocnění. Advokát je tedy jako obhájce zmocněncem obviněného, který vystupuje jeho jménem a nikoli jménem vlastním, a to i tehdy když podle § 41 odst. 4 vykonává svou činnost proti vůli obviněného nebo v řízení proti uprchlému (§ 302 a nasl.).⁴⁵ V případě, kdy obhájce nevystupuje jako zástupce obviněného, tj. uplatňuje-li své nároky nebo rozhoduje-li se o jeho právech nebo povinnostech, vystupuje jménem vlastním (např. uplatňuje-li nárok na odměnu a náhradu hotových výdajů podle § 151 odst. 2, rozhoduje-li se o jeho předání ke kárnému postihu podle § 66 odst. 3,4, rozhoduje-li se o jeho vyloučení z obhajování dle § 37a nebo o zproštění obhajoby podle § 40a).⁴⁶

V zájmu zajištění co nejkvalitnější obhajoby trestní řád stanoví, že obhájcem v trestním řízení může být jen advokát. Advokátem je ten, kdo je zapsán v seznamu advokátů vedeném Českou advokátní komorou (§ 4 AZ), která zapíše do seznamu advokátů na základě písemné žádosti každého, kdo získal vysokoškolské vzdělání v oboru právo na vysoké škole se sídlem v ČR nebo studiem na vysoké škole v zahraničí, pokud je takové vzdělání v České republice uznáváno za rovnocenné podle § 5 odst. 1 písm. b) čísl. 2, vykonával po dobu alespoň tří let právní praxi jako advokátní koncipient, složil advokátní zkoušku a splňuje další podmínky uvedené v § 5 odst. 1, 2 AZ. Advokát musí mít sídlo na území ČR.

Obhájcem nemůže být advokát, proti kterému je nebo bylo vedeno trestní stíhání a v důsledku toho v řízení, ve kterém by měl vykonávat obhajobu, má postavení obviněného, svědka nebo zúčastněné osoby (§ 35 odst. 2). Dále obhájcem obviněného nemůže být ani advokát, který v trestním řízení vypovídá jako svědek, podává znalecký posudek, nebo je činný jako tlumočník (§ 35 odst. 3). V tomto případě nepostačuje pouhé předvolání obhájce jako svědka, znalce nebo tlumočníka, ale k neslučitelnosti dochází pouze tehdy, jestliže v těchto pozicích v řízení skutečně vystupuje. Nerespektování těchto pravidel má za následek vyloučení z obhajoby

⁴⁴ MANDÁK, V.: Meze trestní obhajoby – nástin základních otázek, Trestněprávní revue, 2003, č. 6, s. 195

⁴⁵ Srov. soud. rozh. č. 54/2007- II Sb. rozh. tr. in ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní řád. Komentář. II. díl. 6. vyd. Praha: C. H. Beck 2008, s. 2305

⁴⁶ CÍSAŘOVÁ, D., FENYK, J., GRIVNA, T. a kol.: Trestní právo procesní. 5. vyd. Praha: ASPI 2008, s.180

zvoleného obhájce nebo zproštění obhajoby ustanoveného obhájce. Těmto institutům se budu dále věnovat v následujících kapitolách.⁴⁷

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže ve svém § 44 odst. 1 uvádí, že obhájcem mladistvého nemůže být ten, kdo současně zastupuje osobu, jejíž zájmy si odporují se zájmy mladistvého, a ten, kdo byl mladistvému jako obhájce takovou osobou zvolen.

5.2 Institut substituce a zastoupení obhájce advokátním koncipientem

Advokát se v rámci svého pověření může dát zastoupit jiným advokátem (§ 26 odst. 1 AZ), a to jak pro jednotlivé úkony, tak i pro celé řízení, aniž k tomu potřebuje souhlas klienta. To platí nejen pro obhájce zvoleného, ale i pro obhájce ustanoveného. Žádný zákonný předpis, ani předpis stavovský, neukládá advokátovi povinnosti, aby obhajobu prováděl výlučně nebo převážně osobně. „Substituce v kterékoliv trestní věci je tedy ze zákona přípustná a nemůže být vyloučena zákazem obviněného.“⁴⁸

Ve svém článku o vyloučení advokáta z obhajoby obviněného Pavel Vantuch uvádí, že obviněný může žádat po obhájci, kterého si zvolil, aby se osobně účastnil všech úkonů trestního řízení tehdy, pokud v plné moci udělené tomuto obhájci vyloučil, aby zvolený obhájce zmocnil k jeho obhajobě jiného advokáta. V praxi se však takové ujednání v plné moci vyskytuje jen výjimečně, neboť advokát ví, že je celá řada důvodů, které mohou jeho osobní účast u úkonu vyloučit. Ani takto koncipovaná plná moc neumožňuje obviněnému, aby si odkazem na ni vynutil odložení úkonu, u něhož je účast obhájce nezbytná. Pokud by se zvolený obhájce, který se nemůže zúčastnit úkonu, u něhož je jeho účast nezbytná, takového úkonu opakovaně nezúčastnil a ani nezajistil účast svého zástupce, protože si ji obviněný nepřál, šlo by o důvod pro vyloučení obhájce z obhajoby podle § 37a odst. 1 pís.b).⁴⁹

⁴⁷ ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní řád. Komentář. I. díl. 6. vyd. Praha: C. H. Beck 2008, s. 267-268

⁴⁸ MANDÁK, V.: Meze trestní obhajoby – nástín základních otázek, Trestněprávní revue, 2003, č. 6, s. 196

⁴⁹ VANTUCH, P.: Vyloučení advokáta z obhajoby obviněného, Bulletin advokacie, 2002, č. 11-12, s. 34

V každém případě by však měl obhájce učinit vše, co po něm lze reálně požadovat, aby vyhověl přání klienta obhajovat jej osobně. Substituce má být vždy jen krajním krokem v situacích, kdy nelze volit jiné řešení.⁵⁰

Nestanoví-li zvláštní právní předpis něco jiného, může advokáta při jednotlivých úkonech právní pomoci zastoupit i advokátní koncipient nebo jeho jiný zaměstnanec (§ 26 odst. 2 AZ). Takovým zvláštním předpisem je zde podle výslovného odkazu trestní řád, který ve svém ustanovení § 35 odst. 1 uvádí, že se obhájce může dát zastoupit koncipientem, a to pro jednotlivé úkony trestního řízení, s výjimkou řízení před krajským soudem jako soudem prvního stupně, před vrchním soudem a Nejvyšším soudem. Advokátní koncipient může tedy advokáta zastupovat při provádění jednotlivých úkonů v přípravném řízení, v řízení před okresním soudem a také v řízení před krajským soudem jako soudem druhého stupně. To ovšem nic nemění na tom, že obhájcem obviněného je pouze advokát.⁵¹

I v těch řízeních, ve kterých se advokát nechává při jednotlivých úkonech zastoupit koncipientem, odpovídá v plném rozsahu za kvalitu jím prováděné obhajoby.⁵²

Advokát, který vykonává advokacii samostatně je povinen ustanovit svého zástupce v případě, že mu jakákoliv překážka brání ve vykonávání advokacie (podmínky stanoví § 27 AZ).

5.3 Práva a povinnosti obhájce

Trestní řád uvádí základní práva a povinnosti obhájce zejména v ustanovení § 41 a dále rozvádí v jiných ustanoveních. Obhájce je povinen poskytnout obviněnému potřebnou právní pomoc, účelně využívat k hájení jeho zájmů prostředků a způsobů obhajoby uvedených v zákoně, zejména pečovat o to, aby byly v řízení náležitě a včas objasněny skutečnosti, které obviněného zbavují viny nebo jeho vinu zmírňují, a tím přispívat ke správnému objasnění a rozhodnutí věci (§ 41 odst. 1).

Obhájce je povinen vykonávat svou činnost, kterou současně přispívá ke správnému objasnění a rozhodnutí věci, jen ve prospěch obviněného. Jednotlivé

⁵⁰ MANDÁK, V.: Meze trestní obhajoby – nástin základních otázek, Trestněprávní revue, 2003, č. 6, s. 196

⁵¹ K tomu blíže soud. rozh. č. 63/1999 Sb. rozh. tr. in ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní řád. Komentář. I. díl. 6. vyd. Praha: C. H. Beck 2008, s. 269

⁵² VANTUCH, P.: Obhajoba obviněného. 3 vyd. Praha: C. H. Beck 2010, s. 48

prostředky a způsoby obhajoby nebo obhajoba jako celek jsou uplatněny včas vždy, jestliže splní nebo jsou alespoň s to splnit účel, který je jimi sledován. Volba okamžiku, v němž ten který prostředek obhajoby bude realizován, je věcí taktiky obhajoby, jejíž volba je na obviněném a obhájci.⁵³

Úkolem obhájce je předkládat a poukazovat na důkazy svědčící ve prospěch obviněného a trvat na jejich provedení. V případě, že po provedeném dokazování přetrvávají pochybnosti, na ně upozorňovat a vždy usilovat o to, aby obviněný nebyl nedůvodně postižen.

Obhájce musí také dohlížet na to, aby orgány činné v trestním řízení nepostupovaly jednostranně, aby neshromažďovaly důkazy pouze v neprospěch obviněného, ale i v jeho prospěch. I když je sám obhájce o vině obviněného přesvědčen, protože se mu obviněný přiznal, nebo zjištěné skutečnosti jednoznačně obviněného usvědčují, je i nadále povinností obhájce zdůrazňovat všechny polehčující okolnosti svědčící ve prospěch obviněného. Obhájce nesmí nikdy uvádět skutečnosti, které by byly obviněnému k tíži.

Obhájce je oprávněn již za přípravného řízení činit za obviněného návrhy, podávat za něho žádosti a opravné prostředky, nahlížet do spisů a zúčastnit se podle ustanovení zákona vyšetřovacích úkonů. S obviněným, který je ve vazbě, je oprávněn mluvit bez přítomnosti třetí osoby (§ 44 odst. 2).

Rozsah oprávnění obhájce je v některých směrech užší a v jiných širší než rozsah oprávnění obviněného. Obhájce v průběhu trestního řízení zastupuje obviněného jen tam, kde má obviněný postavení strany (§ 33 odst. 1), a pokud to připouští povaha daného procesního úkonu. Proto ho nemůže zastupovat tam, kde má obviněný podle příslušného ustanovení trestního řádu vykonávat právo nebo úkon osobně, nebo kdy je sám předmětem úkonu. Tak je tomu například při výkonu práva posledního slova podle § 217 nebo v případě výpovědi obviněného při jeho výslechu podle § 92 a násl. Rozsah oprávnění obhájce je tedy v těchto případech užší. Výjimkou je pouze řízení proti uprchlému, kdy má obhájce stejná práva jako obviněný (§ 304).

Naopak širší jsou oprávnění obhájce oproti oprávnění obviněného ohledně účasti na vyšetřovacích úkonech. Podle § 165 odst. 2 je obhájce již od zahájení trestního stíhání oprávněn být přítomen při vyšetřovacích úkonech, jejichž výsledek

⁵³ ŠEVČÍK, Vlastimil.: Taktika obhajoby, Bulletin advokacie, 2001, č. 9, s. 55-56

může být použit jako důkaz v řízení před soudem, kdežto účast obviněného může policejní orgán na vyšetřovacích úkonech připustit. Ze strany obhájce se jedná o procesní nárok, zatímco u obviněného o pouhou možnost.

Obhájce je v řízení před soudem oprávněn zúčastnit se všech úkonů, kterých se může zúčastnit obviněný (§ 41 odst. 3). O činnosti obhájce v jednotlivých fázích trestního řízení bude pojednáno dále.

Je-li obviněný zbaven způsobilosti k právním úkonům, nebo je-li jeho způsobilost k právním úkonům omezena, může obhájce oprávnění uvedená v § 41 odst. 2,3 vykonávat též proti vůli obviněného, ale vždy jen v jeho prospěch.

Otázku zániku zmocnění obhájce řeší trestní řád v ustanovení § 41 odst. 5, kde se uvádí, že pokud nebylo zmocnění obhájce při jeho zvolení nebo ustanovení vymezeno jinak, zaniká při skončení trestního stíhání. Trestní stíhání končí právní mocí rozsudku nebo usnesení o zastavení trestního stíhání, případně právní mocí usnesení o postoupení věci jinému orgánu, nebo jiným pravomocným skončením trestní věci, (např. podmíněné zastavení trestního stíhání, schválení narovnání). I když zmocnění takto zaniklo, je obhájce ještě oprávněn podat za obžalovaného dovolání a zúčastnit se řízení o dovolání u Nejvyššího soudu, podat žádost o milost a o odklad výkonu rozhodnutí.

Zmocnění obhájce může být omezeno na určitý úsek řízení (např. na hlavní líčení), nebo k provedení jen jediného úkonu (např. sepsání opravného prostředku, k nahlédnutí do spisu). Je-li plná moc takto vymezena, končí obhajoba provedením určeného úkonu. K dalším úkonům by již bylo potřeba udělit novou plnou moc.

V ustanovení § 41 odst. 6 je obsaženo právo obhájce, ve všech stádiích trestního řízení si předem vyžádat kopii nebo průpis protokolu o každém úkonu trestního řízení, tedy i toho, u něhož nebyl osobně přítomen. Orgány činné v trestním řízení jsou povinny mu vyhovět, přičemž odmítnout mohou jen z technických důvodů. Náklady s tím spojené je obhájce povinen státu uhradit. Toto právo obhájce zajišťuje přípravu kvalitní obhajoby obviněného, neboť má obhájce možnost mít ve své dispozici všechny dokumenty, které z hlediska obhajoby považuje za potřebné.⁵⁴

⁵⁴ JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo procesní. 1. vyd. Praha: Leges 2010, s. 230-234

5.3.1 Práva a povinnosti advokáta

Jak již bylo výše zmíněno, obhájcem může být jen advokát. Práva a povinnosti advokáta jsou zakotvena v § 16 - § 31 AZ a dále rozvedena ve stavovských předpisech České advokátní komory. V následujícím textu se pokusím alespoň stručně tato práva a povinnosti advokáta vymezit.

Advokát je při poskytování právních služeb nezávislý. Je vázán právními předpisy a v jejich mezích příkazy klienta. Advokát je povinen chránit a prosazovat práva a oprávněné zájmy klienta a řídit se jeho pokyny.

V článku Pavla Vantucha s názvem zasahování do nezávislosti soudu a realizace práva na obhajobu je diskutována otázka, zda realizací povinnosti advokáta chránit a prosazovat práva klienta a řídit se jeho pokyny, může být zasaženo do nezávislosti soudu v případě, kdy advokát žádá předsedu senátu po podání obžaloby o důkladné prostudování spisu před nařízením hlavního líčení v dané věci.⁵⁵ Plně se ztotožňuji s názorem zde uvedeným, že je povinností obhájce působit na soudce, aby řádně plnil své povinnosti vždy, když si to obviněný klient přeje, není-li to v rozporu se zákonem ani stavovským předpisem, nebo dojde-li sám k závěru, že je to v zájmu jeho klienta prospěšné. Dle mého názoru se tímto obhájce nedopouští trestného činu zasahování do nezávislosti soudu dle § 335 trestního zákona, neboť působí na soudce v tom směru, aby plnil své zákonné povinnosti a nikoli, aby je porušil.

Vázanost obhájce příkazy klienta se projevuje ve třech rovinách, tj. v procesním postupu, ohledně skutkových otázek a ohledně otázek právních.⁵⁶ Klient je oprávněn požadovat, aby byly splněny všechny jeho pokyny, byť by tyto mohly být nevhodné či nadbytečné. Tehdy může advokát na jejich nadbytečnost či neúčelnost klienta upozornit. Nicméně pokud i přesto klient na splnění těchto úkonů trvá, musí se advokát podřídit.

Pokyny klienta však advokát není vázán tehdy, jsou-li v rozporu se zákonem nebo stavovským předpisem. O tom je obhájce povinen klienta přiměřeně poučit.⁵⁷ Pokud by i přes to klient na splnění těchto svých pokynů trval, může advokát vypovědět smlouvu o poskytování právních služeb, případně požádat o zrušení

⁵⁵ K tomu blíže viz VANTUCH, P.: Zasahování do nezávislosti soudu a realizace práva na obhajobu, Bulletin advokacie, 1997, č.1, s. 31-44

⁵⁶ K tomu blíže MANDÁK, V.: Meze trestní obhajoby – nástin základních otázek, Trestněprávní revue, 2003, č. 6, s. 197-198

⁵⁷ JANČAROVÁ, Markéta.: Práva a povinnosti ve vztahu advokáta a klienta, Bulletin advokacie, 2000, č. 10, s. 47

svého ustanovení nebo požádat Advokátní komoru o určení jiného advokáta (§ 20 odst. 2 AZ). Výjimkou z povinnosti advokáta řídit se pokyny klienta je rovněž dle § 41 odst. 4 situace, kdy může obhájce jednat i proti vůli obviněného. Také v případech nutné obhajoby nemůže obhájce respektovat pokyny klienta, byť svéprávného o tom, že se nemá účastnit hlavního líčení nebo veřejného zasedání o odvolání, neboť v nepřítomnosti obhájce nelze taková jednání konat. Konáním hlavního líčení v nepřítomnosti obhájce v případech nutné obhajoby by došlo k porušení práva tohoto obžalovaného na obhajobu a důkazy provedené v nepřítomnosti jeho obhájce by byly vůči tomuto obžalovanému neúčinné.⁵⁸

Avšak nerespektování pokynů klienta v případech, kdy je jimi obhájce vázán, může vést ke ztrátě důvěry a při obhajobě ex offio důvodem žádosti obviněného o ustanovení jiného obhájce. Nedbání takových pokynů klienta může být postiženo i kárně.⁵⁹

Při výkonu advokacie je advokát povinen jednat čestně a svědomitě, důsledně využívat všechny zákonné prostředky a v jejich rámci uplatnit v zájmu klienta vše, co podle svého přesvědčení považuje za prospěšné. Tato povinnost v sobě zahrnuje advokátovu znalost práva a současně uplatňování této znalosti ve prospěch klienta.

Advokát postupuje při výkonu advokacie tak, aby nesnižoval důstojnost advokátního stavu. Za tím účelem je zejména povinen dodržovat pravidla profesionální etiky a pravidla soutěže, která stanoví stavovský předpis. Tato povinnost advokáta je zároveň i určitým limitem jeho ústavně zaručeného práva svobody projevu.⁶⁰

Advokát je povinen zachovávat mlčenlivost o všech skutečnostech, o nichž se dozvěděl v souvislosti s poskytováním právních služeb (§ 21 odst. 1 AZ). Povinnost mlčenlivosti advokáta se vztahuje na veškeré skutečnosti, které se dozvěděl v průběhu trvání právního vztahu mezi ním a jeho klientem. To se týká nejen skutečností souvisejících s poskytovanou právní pomocí, ale také údajů o klientovi a jiných osobách, které mohou být mnohdy způsobilé těmto osobám přivodit určitou újmu nebo naopak mohou být jinými využity v jejich neoprávněný prospěch.

⁵⁸ Soud. rozh. č. 33/2000 Sb. soud. rozh. tr. in ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní řád. Komentář. I. díl. 6. vyd. Praha: C. H. Beck 2008, s. 276

⁵⁹ MANDÁK, Václav.: Meze trestní obhajoby – nástin základních otázek, Trestněprávní revue, 2003, č. 6, s. 197

⁶⁰ Viz SOKOL, Tomáš.: Svoboda projevu a povinnosti advokáta, Bulletin advokacie, 2002, č. 2, s. 10-22

Povinnosti mlčenlivosti může být advokát zproštěn pouze klientem a po jeho smrti nebo zániku jeho právním nástupcem. Pokud je právních nástupců více, pak musí být povinnosti mlčenlivosti zproštěn všemi těmito osobami. Zbavení povinnosti mlčenlivosti musí být učiněno písemně, případně v řízení před soudem, ústně do protokolu a musí být adresováno advokátovi. Klient nebo jeho právní nástupce musí zproštění učinit sám, svobodně a vážně, nikoliv pod nátlakem nebo v tísní. Pokud by měl advokát o svobodné vůli klienta nebo jeho právního nástupce důvodné pochybnosti, vyplývající z okolností případu, musí nadále povinnost mlčenlivosti zachovávat. (§ 21 odst. 2 AZ).

Povinnost mlčenlivosti zabezpečuje důvěru mezi advokátem a jeho klientem a trvá po celou dobu života advokáta.⁶¹

Povinnost mlčenlivosti však nezabavuje advokáta zákonem uložené povinnosti překazit spáchání trestného činu, která je advokátovi stanovena v § 21 odst. 7 AZ. Z toho vyplývá, že advokát, stejně jako advokátní koncipient, může svým jednáním naplnit skutkovou podstatu nepřekažení trestného činu podle § 367 TrZ.

Na advokáta i advokátního koncipienta se však nevztahuje skutková podstata neoznámení trestného činu dle § 368 TrZ v případě, že se dozví o spáchání trestného činu v souvislosti s výkonem advokacie nebo právní praxe. V takovémto případě je povinností mlčenlivosti nadále vázán

Při předvolání advokáta jako svědka v přípravném řízení, k hlavnímu líčení nebo veřejnému zasedání, je tento povinen se na základě řádného předvolání dostavit před příslušný orgán činný v trestním řízení a ke splnění této povinnosti může být i donucován. Orgán činný v trestním řízení je povinen zjistit, není-li advokát ve vztahu k okolnostem, ke kterým má vypovídat, vázán státem uloženou povinností mlčenlivosti, a zda z tohoto důvodu není dán zákaz výslechu podle § 99 odst. 2 TrŘ. Pokud nebyl advokát povinnosti mlčenlivosti zproštěn, má v takovém případě právo výpověď odmítnout. Zákaz výslechu musí orgán činný v trestním řízení respektovat z úřední povinnosti, a pokud i přes to by byl důkaz výpovědi advokáta jako svědka proveden, byl by procesně nepoužitelný. Porušení zákazu výpovědi advokátem by bylo jeho kárným proviněním.⁶²

⁶¹ JANČAROVÁ, Markéta.: Práva a povinnosti ve vztahu advokáta a klienta, Bulletin advokacie, 2000, č. 10, s. 50-52

⁶² VANTUCH, P.: Obhajoba obviněného. 3 vyd. Praha: C. H. Beck 2010, s. 52-53

Z dalších povinností advokáta bych už jen zmínila povinnost v trestním řízení před soudem používat stavovský oděv advokáta (§ 17a odst.1), odmítnout poskytnutí právních služeb dle § 19 AZ, povinnost vypovědět smlouvu o poskytování právních služeb, popřípadě požádat o zrušení ustanovení či požádat Komoru o určení jiného advokáta (§ 20 odst.1 AZ), povinnost vést přiměřenou dokumentaci podle § 25 odst. 1 AZ a povinnost advokáta informovat svého klienta danou v ustanovení čl. 9 odst. 1 Pravidel profesionální etiky a pravidel soutěže advokátů České republiky.

Co se týče oprávnění advokáta, uvedu především jeho právo odmítnout poskytnutí právních služeb podle § 18 AZ, oprávnění vypovědět smlouvu o poskytování právních služeb, popřípadě požádat o zrušení svého ustanovení nebo požádat Advokátní komoru o určení jiného advokáta za podmínek § 20 odst. 2,3 AZ a především právo na odměnu § 22 a násl. AZ.⁶³

5.4 Nutná obhajoba

Nutná obhajoba je důležitou součástí práva na obhajobu zakotveného v čl. 40 odst. 3 Listiny. Jedná se o zákonem stanovené případy, kdy musí mít obviněný obhájce (zvoleného či ustanoveného), a to i tehdy, kdy zastoupení výslovně odmítá. Zákon v těchto situacích považuje obhajobu obhájcem za tak důležitou, že rozhodnutí o ní neponechává na úvaze obviněného. Nutná obhajoba je ze zákona stanovena především tehdy, když obviněný nemůže svou obhajobu vzhledem k určitým objektivním okolnostem sám náležitě vykonávat. V trestním řádu jsou případy nutné obhajoby výslovně upraveny v ustanoveních § 36 a § 36a.

V následujících případech musí mít obviněný obhájce již v přípravném řízení.

a) Je-li obviněný ve vazbě, ve výkonu trestu odnětí svobody nebo na pozorování ve zdravotnickém ústavu. Pro obviněné je v těchto situacích společné, že se nemohou pohybovat volně na svobodě a že jsou izolováni od vnějšího světa. Bez obhájce by byl obviněný výrazně znevýhodněn od obviněných stíhaných na svobodě, neboť by nemohl využívat řadu svých oprávnění. V případě výkonu vazby vzniká povinnost mít obhájce vzetím obviněného do vazby, a to i v jiné trestní věci. Důvod nutné obhajoby je dán také tehdy, je-li obviněný ve výkonu trestu odnětí svobody pro jinou trestnou činnost, za níž již byl pravomocně odsouzen. Došlo-li k nařízení výkonu trestu odnětí svobody obviněnému až v průběhu nového trestního stíhání,

⁶³ JANČAROVÁ, M.: Práva a povinnosti ve vztahu advokáta a klienta, Bulletin advokacie, 2000, č. 10, s. 45-61

musí mít obviněný obhájce od nástupu výkonu trestu. Je-li potřeba vyšetřit duševní stav obviněného za podmínek uvedených v ustanovení § 116 odst. 2, je dán důvod nutné obhajoby po dobu pozorování obviněného ve zdravotnickém zařízení.

b) Je-li obviněný zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo je-li jeho způsobilost k právním úkonům omezena.⁶⁴

c) Jde-li o řízení proti uprchlému, kdy tento není řízení přítomen a nemůže tedy vykonávat svá práva. Zde má obhájce stejná práva jako obviněný (§ 304).

d) Koná-li se řízení o trestném činu, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice převyšuje pět let. Sděluje-li se obvinění pro více trestných činů, postačí, když je toto splněno jen u jednoho z nich.⁶⁵

Obviněný musí mít obhájce také tehdy, považuje-li to soud a v přípravném řízení státní zástupce za nutné, zejména proto, že vzhledem k tělesným nebo duševním vadám obviněného mají pochybnosti o jeho způsobilosti se náležitě hájit (§ 36 odst. 2). Tak je tomu například u osob s vadami řeči, očí či sluchu, u osob, které zapomínají, nebo si vůbec na nic nevzpomínají, neumějí číst nebo psát.⁶⁶ Může tomu tak být i v případech skutkové nebo právní složitosti projednávané trestní věci, nebo za okolnosti, že obviněný nemá obhájce, i když spoluobviněný, jehož zájmy jsou v rozporu se zájmy prvního obviněného, má dva specializované obhájce.⁶⁷

S přihlédnutím ke zvláštní povaze řízení jsou v ustanovení § 36 odst. 4 uvedeny zvláštní důvody nutné obhajoby. Podle tohoto ustanovení musí mít obviněný obhájce také:

a) V hlavním líčení konaném ve zjednodušeném řízení proti zadrženému. Trestní řád ve zjednodušeném řízení předpokládá, že se souhlasem obviněného bude možné provést hlavní líčení v rámci zadržení, aniž by byl obviněný vzat do vazby, je však omezen na svobodě, a proto je nutné zajistit jeho obhajobu.⁶⁸

⁶⁴ Za osobu zbavenou způsobilosti k právním úkonům se považuje fyzická osoba, která byla rozhodnutím soudu zbavena způsobilosti k právním úkonům, a to pro duševní chorobu, která není jen přechodná a pro níž není vůbec schopna činit právní úkony (§ 10 odst. 1 ObčZ, § 186-§ 191 OSŘ). Osobou omezenou ve způsobilosti k právním úkonům je nezletilá osoba (§ 9, § 8 odst. 2 ObčZ, § 13 ZOR) a osoba jejíž způsobilost k právním úkonům byla omezena rozhodnutím soudu (§ 10 odst. 2 Obč.Z, § 186-§ 191 OSŘ).

⁶⁵ VANTUCH, P.: Obhajoba obviněného. 3 vyd. Praha: C. H. Beck 2010, s. 77

⁶⁶ Soud. rozh. č. 65/1978 Sb. rozh. tr. in ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní řád. Komentář. I. díl. 6. vyd. Praha: C. H. Beck 2008, s. 275

⁶⁷ MUSIL, J., KRATOCHVÍL, V., ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní právo procesní. 3. vyd. Praha: C.H. Beck 2007, s. 254

⁶⁸ ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní řád. Komentář. I. díl. 6. vyd. Praha: C. H. Beck 2008, s. 273

- b) V řízení v němž se rozhoduje o uložení nebo změně zabezpečovací detence nebo o uložení nebo změně ochranného léčení, s výjimkou ochranného léčení protialkoholního. V případě ukládání protialkoholního léčení se nejedná o nutnou obhajobu, ledaže by vzhledem k povaze návyku osoby vznikla pochybnost o její způsobilosti náležitě se hájit podle § 36 odst. 2.⁶⁹
- c) Má-li se obviněný vyjádřit k tomu, zda se vzdává práva na uplatnění zásady speciality v řízení po vydání z cizího státu. Podle § 389 odst. 2 je soud povinen vyslechnout osobu, jíž se týká zásada speciality, za přítomnosti jejího obhájce o tom, zda se vzdává práva na její uplatnění, jakož i o důsledcích takového prohlášení.
- d) V řízení o vydání osoby do cizího státu nebo o jejím předání do jiného členského státu Evropské unie, a to k vůli možného dopadu pro tuto osobu.
- e) V řízení o dalším předání osoby do jiného členského státu Evropské unie a to za podmínek uvedených v ustanovení § 421 odst. 2 s jejím souhlasem, přičemž toto prohlášení musí být učiněno za přítomnosti obhájce.
- f) V řízení o uznání a výkonu cizozemského rozhodnutí, v řízení o uznání a výkonu rozhodnutí jiného členského státu Evropské unie o peněžitých sankcích a plněních, kterým byl uložen peněžitý trest nebo pokuta, a v řízeních o uznání a výkonu rozhodnutí jiného členského státu Evropské unie o propadnutí nebo zabrání majetku.

Obviněný musí mít obhájce od doby, kdy vznikl důvod nutné obhajoby. Nutná obhajoba může v přípravném řízení začít od zahájení trestního stíhání a pokračovat v dalších stádiích řízení, pokud její důvod dále trvá.⁷⁰

V době, kdy obviněný nemá obhájce, ačkoliv se jedná o případ nutné obhajoby, lze provádět jen ty vyšetřovací úkony, které vzhledem k nebezpečí jejich zmaření, ztráty nebo podstatného oslabení jejich důkazní hodnoty anebo ztráty dalších důkazů nesnesou odkladu na dobu, kdy obviněný už obhájce mít bude. Provádění jiných vyšetřovacích úkonů v naznačené době by bylo porušením práva obviněného na obhajobu.⁷¹ Ve svých důsledcích by to znamenalo nepoužitelnost

⁶⁹ VANTUCH, P.: Obhajoba obviněného. 3 vyd. Praha: C. H. Beck 2010, s. 78

⁷⁰ JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo procesní. 1. vyd. Praha: Leges 2010, s. 236-237

⁷¹ Soud rozh. č. 1/79-III. Sb. rozh. tr. in JELÍNEK, J. a kol.: Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 1. vyd. Praha: Leges 2009, s. 539

takového důkazu v trestním řízení. Uvedená procesní vada může být napravena jen tím, že bude takový úkon proveden znovu.⁷²

Provádění výslechu obviněného, který není neodkladným úkonem, v době, kdy obviněný dosud nemá obhájce, i když se jedná o případ nutné obhajoby, nemůže obviněný svým prohlášením, že souhlasí s výsledkem bez účasti obhájce, zhojit vadu takto provedeného důkazu. Takový výslech je absolutně neúčinným důkazem, který nelze v trestním řízení použít.⁷³

Jde-li o řízení ve věcech mladistvých, musí mít mladistvý podle ustanovení § 42 odst. 2 ZSM obhájce už od okamžiku, kdy jsou proti němu použita opatření podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže nebo proveden úkon podle trestního řádu, včetně úkonů neodkladných a neopakovatelných, ledaže nelze provedení úkonu odložit a vyznění obhájce o něm zajistit. Zde je počátek nutné obhajoby na rozdíl od platné úpravy u dospělých pachatelů posunut ještě před zahájení trestního stíhání.

Ve vykonávacím řízení, v němž soud rozhoduje ve veřejném zasedání, musí mít odsouzený podle ustanovení § 36a odst. 1 obhájce tehdy, je-li zbaven způsobilosti k právním úkonům, nebo je-li jeho způsobilost k právním úkonům omezena, je-li ve vazbě anebo jsou-li zde pochybnosti o jeho způsobilosti náležitě se hájit. Pokud by soud ve vykonávacím řízení rozhodoval v neveřejném zasedání, nebyl by dán důvod nutné obhajoby podle předchozí věty. V řízení ve věcech mladistvých upravuje nutnou obhajobu ve vykonávacím řízení ustanovení § 42 odst. 3 ZSM.

Podle ustanovení § 36a odst. 2 musí mít odsouzený obhájce v řízení o stížnosti pro porušení zákona, v řízení o dovolání a v řízení o návrhu na povolení obnovy, jde-li o případy uvedené v § 36 odst. 1 písm. a) nebo b), jde-li o trestný čin, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice převyšuje pět let, jsou-li pochybnosti o jeho způsobilosti se náležitě hájit nebo jde-li o řízení proti odsouzenému, který zemřel. V řízení ve věcech mladistvých je nutná obhajoba ve výše uvedených řízeních upravena v ustanovení § 42 odst. 4 ZSM.

⁷² JELÍNEK, J.: Obviněný a jeho právo na obhajobu (nad jedním rozhodnutím), Bulletin advokacie, 1999, č. 2, s. 46

⁷³ Soud. rozh. č. 25/1990-II. Sb. rozh. tr. in ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní řád. Komentář. I. díl. 6. vyd. Praha: C. H. Beck 2008, s. 276

5.5 Zvolený obhájce

Základním právem obviněného, ať už se jedná o nutnou obhajobu či nikoliv, je právo obviněného zvolit si obhájce, a to tak, že s ním uzavře smlouvu o poskytování právních služeb a udělí mu plnou moc ke svému zastupování. Této variantě dává trestní řád také přednost před ustanovením obhájce.

Je zapotřebí, aby se obviněný na své obhajobě dohodl s konkrétním advokátem, z jehož strany musí být patrný souhlas s převzetím obhajoby. To je nezbytné jak ve vztahu k obviněnému, tak i k orgánům činným v trestním řízení, kterým se obhájce plnou mocí prokazuje. Jedno vyhotovení plné moci se také zakládá do spisu.

Forma přijetí plné moci advokátem není zákonem výslovně stanovena, avšak musí být nepochybné, že advokát toto zmocnění k obhajobě obviněného přijal. Zejména pak obhájce výslovně v plné moci uvádí, že zmocnění k obhajobě přijímá.

Souhlas advokáta s převzetím obhajoby je nezbytný vzhledem k tomu, že za podmínek v ustanovení § 18 odst. 1 AZ, může advokát i bez udání konkrétního důvodu poskytnutí právních služeb odmítnout. Toto neplatí pro advokáta ustanoveného (§ 38 a násl. TrŘ) nebo určeného Českou advokátní komorou (§ 18 odst. 2 AZ). Častým důvodem takového odmítnutí může být například pracovní přetížení advokáta, nedostatek jeho zkušeností nebo speciálních znalostí ve věci, v níž má právní služby poskytnout, zdravotní či psychický stav advokáta atd. Ani za situace, že se jedná o nutnou obhajobu obviněného, který požádá advokáta o její převzetí, není tento povinen tak učinit.

Na základě ustanovení § 19 odst. 1 AZ advokát dokonce musí poskytnutí právních služeb odmítnout, jestliže:

- v téže věci nebo ve věci související již poskytl právní pomoc jinému, jehož zájmy jsou v rozporu se zájmy toho, kdo o poskytnutí právních služeb žádá
- osobě, jejíž zájmy jsou v rozporu se zájmy toho, kdo o právní služby žádá, poskytl již v téže věci nebo ve věci související právní služby advokát, s nímž vykonává advokacii ve sdružení nebo společnosti nebo, popřípadě advokát, který je jeho zaměstnavatelem anebo advokát, který je zaměstnancem stejného zaměstnavatele
- informace, kterou má o jiném klientovi nebo o bývalém klientovi, by mohla toho, kdo o poskytnutí právních služeb žádá, neoprávněně zvýhodnit

- projednávání věci se zúčastnil advokát, případně osoba advokátovi blízká⁷⁴
- zájmy toho, kdo o poskytnutí právních služeb žádá, jsou v rozporu se zájmy advokáta nebo osoby advokátovi blízké

Ze stejných důvodů, avšak dodatečně zjištěných, je advokát povinen vypovědět smlouvu o poskytování právních služeb, popřípadě požádat o zrušení ustanovení nebo požádat Komoru o určení jiného advokáta (§ 20 odst. 1 AZ). Za podmínek § 20 odst. 2,3 AZ je advokát oprávněn vypovědět smlouvu o poskytování právních služeb, požádat o zrušení ustanovení nebo požádat Komoru o určení jiného advokáta.

V žádném případě tedy nelze z pouhého udělení plné moci obviněným, bez současně projeveného souhlasu advokáta k jeho obhajování, dovozovat, že převzal jeho obhajobu.⁷⁵

Nevyužije-li obviněný svého práva zvolit si obhájce a nezvolí mu ho ani jeho zákonný zástupce, může mu ho zvolit jeho příbuzný v pokolení přímém, jeho sourozenec, osvojitel, osvojenec, manžel, partner, druh, jakož i zúčastněná osoba. Je-li obviněný zbaven způsobilosti k právním úkonům, nebo je-li jeho způsobilost k právním úkonům omezena, mohou tak tyto osoby učinit i proti jeho vůli (§ 37 odst. 1). Všechny uvedené osoby, kterým dává zákon právo zvolit obviněnému obhájce, tak činí vlastním jménem a na vlastní náklady. Vychází se z toho, že se jedná o osoby, které mají zpravidla vzhledem k blízkému vztahu k obviněnému osobní zájem na výsledku řízení.

Obdobně tak i v případě mladistvých obviněných podle § 44 odst. 2 ZSM, může oprávněná osoba zvolit mladistvému obhájce proti jeho vůli.

Obhájcem může být zvolen kterýkoli advokát (§ 35 odst. 1). Pro způsob oznámení volby advokáta nejsou stanoveny žádné formální požadavky. Zpravidla k tomu dochází tak, že obhájce předloží plnou moc orgánu činnému v trestním řízení, se zdůvodněním, že přebírá obhajobu obviněného, a ten ji pak založí do spisu. Pokud by byla volba advokáta oznamována jinou osobou, která jej obviněnému zvolila, pak je to třeba učinit způsobem, který je předepsán pro podání (§ 59).⁷⁶

⁷⁴ Osobou blízkou je dle § 116 občanského zákoníku příbuzný v řadě přímé, sourozenec, manžel, partner a jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném, jestliže by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pociťovala jako újmu vlastní

⁷⁵ VANTUCH, P.: Odmítnutí obhajoby, www.pravniradce.ihned.cz, 15. února 2007 (cit. 8. září 2010). Dostupné na <http://pravniradce.ihned.cz/c1-20421960-odmitnuti-obhajoby>

⁷⁶ VANTUCH, P.: Obhajoba obviněného. 3 vyd. Praha: C. H. Beck 2010, s. 79-80

Obhájce zvolený obviněným má vždy přednost před obhájcem zvoleným jinou osobou k tomu oprávněnou nebo před obhájcem ustanoveným. Obviněný si proto může namísto ustanoveného obhájce zvolit obhájce jiného nebo i ustanovenému obhájci udělit plnou moc. Obviněnému, který má ustanoveného obhájce, mohou jiného obhájce zvolit také oprávněné osoby. Obviněný může kdykoliv odvolat plnou moc dosavadnímu obhájci, kterého si sám zvolil, nebo kterého mu zvolily osoby k tomu oprávněné a zvolit si obhájce jiného, případně může vystupovat v další fázi řízení bez obhájce (nejde-li o případ nutné obhajoby).⁷⁷

Oznámí-li obviněný změnu obhájce tak, aby obhájce mohl být o úkonu vyrozuměn v zákonem stanovené lhůtě, orgán činný v trestním řízení ode dne doručení takového oznámení vyrozumívá už nově zvoleného obhájce. V opačném případě je obhájce předtím ustanovený nebo zvolený, pokud není z obhajoby vyloučen, povinen obhajobu vykonávat do doby, než ji osobně převezme později zvolený obhájce (§ 37 odst. 2). Změna obhájce zásadně není důvodem pro odvolání již nařízených úkonů, o kterých byli obviněný i dosavadní obhájce řádně vyrozuměni, pro odročení hlavního líčení nebo veřejného zasedání z hlediska nutnosti seznámit se s projednávanou věcí atp. Touto právní úpravou je zajištěno, aby opakovanou změnou obhájce nedocházelo k maření trestního řízení.⁷⁸

5.5.1 Pluralita obhájců

Pluralitou obhájců rozumíme současné působení více obhájců jednoho obviněného. Výslovná právní úprava, která by obviněnému umožňovala zvolit si v téže trestní věci dva nebo více obhájců byla do trestního řádu zakotvena až velkou novelou provedenou zákonem č. 265/2001 Sb. Do té doby se toto právo obviněného pouze dovozovalo. Figurovaly zde jak argumenty proti pluralitě obhájců, opírající se o to, že žádné ustanovení trestního řádu neumožňuje obhajobu obviněného více obhájci, ani neupravuje procení postup pro takový případ, tak i názory pro možnost obhajoby obviněného více obhájci vycházející z toho, že co není zákonem výslovně zakázáno, je dovoleno.

Zásadní význam měl v tomto směru nálezn Ústavního soudu III. ÚS 308/97 ze dne 4. 6. 1998, který stanovil, že obhajoba obviněného více obhájci v průběhu celého

⁷⁷ MANDÁK, Václav.: Ukončení obhajoby obhájcem, Trestní právo, 1996, č. 2, s. 6

⁷⁸ JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo procesní. 1. vyd. Praha: Leges 2010, s. 237

trestního stíhání není zákonem vyloučena, a že možnost k uplatnění obhajoby musí dostat od orgánů činných v trestním řízení všichni obhájci, které si obviněný zvolil.

S účinností od 1. 1. 2002 má obviněný podle ustanovení § 37 odst. 3 právo zvolit si dva nebo více obhájců. Toto je účelné zejména ve skutkově a právně složitých věcech. Obviněný si tak může dva nebo více obhájců zvolit současně nebo postupně po sobě. Obviněnému může dalšího obhájce zvolit také některá z oprávněných osob uvedených v § 37 odst. 1. Obhajoba jednoho obviněného více obhájci je možná jen u zvolených obhájců. Obviněného nemůže vedle ustanoveného obhájce obhajovat současně i obhájce zvolený. Je to dáno zněním ustanovení § 37 odst. 2, které počítá pouze s možností, aby si obviněný místo ustanoveného obhájce zvolil obhájce jiného a jakmile to učiní, bude ustanovení obhájce zrušeno.⁷⁹

Dojde-li podle ustanovení § 39 odst. 4 ke spojení věcí ke společnému projednání a rozhodnutí a obviněnému byl v každé z těchto věcí ustanoven obhájce, předseda senátu a v přípravném řízení soudce zruší ustanovení těch obhájců, jež byli ustanoveni později. Došlo-li k jejich ustanovení současně, zruší ustanovení těch obhájců, kteří byli ustanoveni v řízení o méně závažném trestném činu. V první řadě se zde upřednostňuje délka spolupráce obhájce s obviněným, předpokládá se, že se obhájce podrobněji seznámil s obhajobou obviněného, účastnil se více úkonů trestního řízení nebo se seznámil s protokoly o nich, a proto může s hlubšími znalostmi projednávané věci i osoby obviněného jeho obhajobu zajišťovat lépe.⁸⁰

Zákon však neřeší situaci, kdy dojde ke spojení věcí, v nichž v jedné byl obhájce ustanoven a ve druhé zvolen. V takovém případě je rozhodující stanovisko obviněného. Pokud obviněný neodvolá plnou moc zvolenému obhájci, nebo se nevyjádří, kterým z obhájců chce být dále zastupován, zruší předseda senátu a v přípravném řízení soudce ustanovení obhájce. Nadále bude obhajobu ve spojených věcech vykonávat obhájce zvolený.⁸¹

Jestliže si obviněný zvolí více obhájců, má každý z nich postavení obhájce se všemi právy a povinnostmi plynoucími z ustanovení § 41. Činit procesní úkony, podávat návrhy a žádosti jménem obviněného může kterýkoliv z jeho obhájců, popřípadě všichni obhájci, nebo je mohou podat společně nebo také každý zvlášť. Obhájci jsou zásadně při obhajobě obviněného vzájemně zastupitelní, i když

⁷⁹ VANTUCH, P.: Obhajoba obviněného více obhájci, Právní rádce, 2002, č. 12, s. 9-10

⁸⁰ VANTUCH, P.: Obhajoba obviněného. 3 vyd. Praha: C. H. Beck 2010, s.88

⁸¹ VANTUCH, P.: Obhajoba obviněného více obhájci, Trestní právo, 1998, č. 11, s.3

zpravidla nebudou činit všichni stejné úkony. Naopak se většinou budou při obhajobě obviněného v souladu s jeho pokyny i rozsahem jím uděleného zmocnění navzájem doplňovat.

Při pluralitě obhájců je nezbytné, aby byla jejich činnost vhodně koordinována tak, aby nedocházelo k rozporům mezi obhájci, a aby bylo možné takovou obhajobu považovat za jednotný procesní postup.

Zvolí-li si obviněný dva nebo více obhájců a orgánu činnému v trestním řízení zároveň neoznámí, kterého z nich zmocnil k přijímání písemností a k vyrozumívání o úkonech trestního řízení, určí jej předseda senátu a v přípravném řízení státní zástupce. Své rozhodnutí oznámí všem zvoleným obhájcům (§ 37 odst. 3). K této úpravě došlo proto, aby se snížily náklady orgánů činných v trestním řízení za vyrozumívání obhájců, za doručování písemností atd.

Písemnosti se tedy doručují pouze jedinému obhájci z těch, které si obviněný zvolil ke své obhajobě, a to tomu, který byl k přijímání písemností a vyrozumívání o úkonech trestního řízení obviněným zmocněn, popřípadě určen předsedou senátu nebo státním zástupcem. Pro obhájce, kteří nejsou takto zmocněni nebo určení platí fikce doručení okamžikem, kdy písemnost převezme obhájce, který byl k doručování zmocněn či určen.⁸²

V judikátu č. 8/2004-T 727 Sb. je řešena v souvislosti s odvolacím řízením situace, kdy si obviněný zvolil dva nebo více obhájců a zároveň orgánu činnému v trestním řízení nesdělil, kterého z nich zmocňuje k přijímání písemností. Pak v případě, že ani předseda senátu takového obhájce neurčil, je potřeba rozhodnutí odvolacího soudu doručit všem obhájcům obviněného. Bylo-li v tomto případě obviněnému rozhodnutí odvolacího soudu doručeno dříve než některému z jeho obhájců, běží počátek dovolací lhůty od doručení tohoto rozhodnutí tomu z obhájců, u něhož se tak stalo nejpozději.⁸³

Pavel Vantuch se ve svém článku o obhajobě obviněného více obhájci věnuje také institutu hlavního obhájce, který náš trestní řád nezná. Formuluje závěry s návrhy de lege ferenda, že by měl mít obviněný zákonem stanovené právo označit jednoho z více jím zvolených obhájců za hlavního. Taková právní úprava se mi jeví jako nadbytečná, neboť si myslím, že institut hlavního obhájce je v našem trestním

⁸² VANTUCH, Pavel.: Obhajoba obviněného více obhájci, Právní rádce, 2002, č. 12, s. 10

⁸³ Soud. rozh. č. 8/2004-T 727 Sb. tr. rozh. in ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní řád. Komentář. I. díl. 6. vyd. Praha: C. H. Beck 2008, s.285-286

řízení suplován právem obviněného zmocnit k přijímání písemností a k vyrozumívání o úkonech v trestním řízení jednoho z obhájců. Stejně jako je jeho právem pověřit koordinací své obhajoby kteréhokoliv ze zvolených obhájců.

5.5.2 Vyloučení obhájce

Trestní řád v ustanovení § 37a taxativně stanoví případy vyloučení zvoleného obhájce, jehož důsledkem je ukončení obhajoby obviněného ze strany takto vyloučeného obhájce. K vyloučení obhájce je potřeba přistupovat jen v závažných případech, pokud by byl obecný zájem na řádném výkonu trestního soudnictví v konkrétním případě bez vyloučení obhájce zmařen či vážně ohrožen.⁸⁴

Předseda senátu a v přípravném řízení soudce rozhodne i bez návrhu o vyloučení advokáta jako zvoleného obhájce z obhajování v následujících případech.

- a) Proti advokátovi je nebo bylo vedeno trestní stíhání a v důsledku toho v řízení, ve kterém by měl vykonávat obhajobu, má postavení obviněného, svědka nebo zúčastněné osoby (§ 37a odst. 1 písm. a, § 35 odst. 2).
- b) Obhájce v trestním řízení vypovídá jako svědek, podává znalecký posudek nebo je činný jako tlumočník (§ 37 odst. 1 písm. a, § 35 odst. 3). Podle současné právní úpravy je postavení obhájce neslučitelné s postavením svědka, znalce nebo tlumočníka v případech, kdy v tomto postavení v trestním řízení skutečně vystupuje.

Obhájce se musí rozhodnout, v jaké funkci bude v řízení působit. Rozhodne-li se pro obhajobu obviněného, nemůže již být ve věci činný jako znalec nebo tlumočník. Při tom nerozhoduje, zda advokát v konkrétní věci nejprve vypovídá jako svědek, podává znalecký posudek, nebo je činný jako tlumočník a později si ho některý z obviněných zvolí jako obhájce, případně mu je ustanoven, anebo nastane opačné pořadí těchto skutečností.

Aktuální právní úprava neslučitelnosti obhájce s postavením svědka znalce nebo tlumočníka je od právního stavu existujícího do 31. 12. 2001 odlišná v tom, že se v současnosti vztahuje na celé trestní řízení (včetně řízení přípravného, vykonávacího a řízení o mimořádných opravných prostředcích) a nikoliv pouze na hlavní líčení a veřejné zasedání.

⁸⁴ JELÍNEK, J. a kol.: Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 1. vyd. Praha: Leges 2009, s. 542

Je-li obhájce předvolán jako svědek, může se odvolat na státem uloženou povinnost mlčenlivosti a v takovém případě je pak zákonem podle § 99 odst. 2 stanoven zákaz výslechu. Nepřichází-li vzhledem k těmto okolnostem výslech obhájce jako svědka v úvahu, obhájci nelze ve výkonu obhajoby bránit.

c) Obhájce se opakovaně nedostaví k úkonům trestního řízení, při nichž je jeho účast nezbytná, ani nezajistí účast svého zástupce, ačkoliv byl řádně a včas o takových úkonech vyrozuměn (§ 37a odst. 1 písm. b). Z tohoto důvodu může být obhájce vyloučen z obhajoby pouze v řízení před soudem, neboť v přípravném řízení je účast obhájce na vyšetřovacích úkonech jeho právem nikoliv povinností.⁸⁵

Rovněž se v tomto případě možného vyloučení advokáta musí jednat o jeho opakované nedostavení se k úkonům trestního řízení, u nichž je jeho účast nezbytná, tedy nejméně dvakrát.⁸⁶ Může se jednat jak o tentýž úkon, např. nedostavení se obhájcem k odročovanému hlavnímu líčení, tak i o různé úkony trestního řízení v téže věci, např. nedostavení se obhájcem jednou k hlavnímu líčení a podruhé k veřejnému zasedání odvolacího soudu.

Účast obhájce je nezbytná v hlavním líčení v případech nutné obhajoby, kdy jej nelze konat bez účasti obhájce (§ 202 odst. 4). Taktéž je jeho účast nezbytná ve veřejném zasedání o odvolání, kdy musí mít obžalovaný obhájce ve všech případech, kdy ho musí mít v hlavním líčení, tedy v případech nutné obhajoby (§ 263 odst. 3) a také ve veřejném zasedání konaném o dovolání za podmínek § 265r odst. 3. V ostatních případech konání veřejného zasedání, nestanoví-li zákon jinak, není účast obhájce při něm nezbytná, a to i přes to, že je dán důvod nutné obhajoby (§ 234 odst. 2).⁸⁷

V případě, že se advokát nemůže osobně zúčastnit úkonu, u kterého je jeho účast nezbytná, je povinen zajistit účast svého zástupce. O institutu substituce a zastoupení advokáta advokátním koncipientem, jsem již hovořila.

d) Obhájce vykonává obhajobou dvou nebo více spoluobviněných, jejichž zájmy si v trestním řízení odporují. Kolizních situací může být celá řada. Typická kolize zájmů spoluobviněných spočívá v tom, že spoluobvinění zastávají odlišné postoje

⁸⁵ VANTUCH, P.: Obhajoba obviněného. 3 vyd. Praha: C. H. Beck 2010, s. 62-70

⁸⁶ Soud rozh. č. 42/2003 Sb. soudr rozh. tr. in ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní řád. Komentář. I. díl. 6. vyd. Praha: C. H. Beck 2008, s. 290

⁸⁷ VANTUCH, Pavel.: Vyloučení advokáta z obhajoby obviněného, Bulletin advokacie, 2002, č. 11-12, s. 29-34

k stíhanému skutku a navzájem či jednostranně se obviňují.⁸⁸ Naopak za rozpory v zájmech spoluobviněných nejsou považovány nepodstatné a právně bezvýznamné nesrovnalosti ve výpovědích společně hájených obviněných, které jsou důsledkem jejich rozdílné schopnosti zapamatování si události, nedostatečného sledování události, odlišného chápání události atp. Obhájce, který byl z tohoto důvodu vyloučen, nemůže v téže věci dále vykonávat obhajobu žádného z obviněných (§ 37a odst. 2). Takto se snaží zákonodárce zajistit, aby nebyly v zájmu jednoho obviněného, v jehož obhajobě by obhájce nadále pokračoval, využity informace a poznatky, získané od spoluobviněných, které dříve také obhajoval. Zabraňuje se tak tomu, aby nebyl jeden ze spoluobviněných neoprávněně zvýhodněn nebo naopak znevýhodněn, což by vedlo k porušení principu rovnosti stran před zákonem.

Tato právní úprava nutí advokáta k tomu, aby k obhajobě dvou či více obviněných přistupoval po náležité úvaze a se znalostí projednávané trestní věci až tehdy, dospěje-li k závěru, že mezi spoluobviněnými neexistuje rozpor zájmů a ani nejsou důvody k obavě, že ke konfliktu v jejich zájmech může v průběhu trestního řízení dojít. Ani to, že obhájcem již ohajovaný obviněný souhlasí s převzetím obhajoby dalších spoluobviněných, nemůže být bez dalšího důvod, aby obhájce převzal jejich obhajobu. Jestliže si spoluobvinění chtějí zvolit současně či postupně společného obhájce, může tento advokát společnou obhajobu převzít jen se souhlasem všech spoluobviněných.

Tento důvod vyloučení advokáta z obhajoby navazuje na jeho povinnost podle ustanovení § 19 odst. 1 písm. a) ZA, odmítnout poskytnutí právních služeb, jestliže v téže věci nebo ve věci související již poskytl právní služby jinému, jehož zájmy jsou v rozporu se zájmy toho, kdo o poskytnutí právních služeb žádá. Pokud by se kolize v zájmech spoluobviněných objevila až po převzetí jejich společné obhajoby obhájcem, byl by to důvod k jeho povinnosti vypovědět smlouvu o poskytování právních služeb všech obviněných podle § 20 odst. 1 AZ. Nerespektoval-li by advokát tyto své povinnosti, pak by muselo dojít k tomu, že by soud vyloučil zvoleného advokáta z obhajoby všech spoluobviněných podle § 37a odst. 2. Pokud by advokát převzal obhajobu dvou či více obviněných, u nichž od okamžiku převzetí

⁸⁸ Srov. Soud rozh. č. 15/1991-II Sb. soud. rozh. tr. in ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní řád. Komentář. I. díl. 6. vyd. Praha: C. H. Beck 2008, s. 293

obhajoby existovala kolize v jejich zájmech, o které obhájce věděl, zakládalo by to jeho kárnou odpovědnost.⁸⁹

Před rozhodnutím o vyloučení advokáta jako zvoleného obhájce z obhajoby z výše zmiňovaných důvodů, předseda senátu a v přípravném řízení soudce umožní obviněnému a obhájci, aby se k věci vyjádřili, a v rozhodnutí k tomuto vyjádření přihlédne (§ 37a odst. 3). V zájmu urychleného rozhodnutí je vhodné, aby předseda senátu a v přípravném řízení soudce požádal obviněného a obhájce, pokud jsou přítomni při hlavním líčení nebo veřejném zasedání soudu nebo při jiném úkonu trestního řízení, aby se k věci vyjádřili ihned. Ve složitějších případech nebo nejsou-li přítomni, jim k tomuto vyjádření určí přiměřenou lhůtu. Zásadně postačí, že obviněnému a obhájci bude poskytnuta možnost k vyjádření. Nevyjádří-li se, je možno o vyloučení zvoleného obhájce rozhodnout i bez takového vyjádření.

Jakmile bylo rozhodnuto o vyloučení advokáta jako zvoleného obhájce, obviněnému je třeba zároveň umožnit, aby si v přiměřené lhůtě zvolil obhájce jiného. V případech nutné obhajoby se mu určí lhůta ke zvolení obhájce, a jestliže nebude v této lhůtě obhájce zvolen, bude obviněnému obhájce na dobu, po kterou trvají důvody nutné obhajoby, ustanoven.

O vyloučení advokáta z obhajoby obviněného se rozhoduje usnesením, proti kterému je přípustná stížnost, jež má odkladný účinek (§ 37a odst. 4). V případě jejího včasného podání oprávněnou osobou, nastávají účinky vyloučení advokáta spočívající v tom, že již nadále nemůže vykonávat obhajobu obviněného, teprve rozhodnutím o této stížnosti.

Jedná-li se o některý z výše uvedených důvodů, potom nemůže obhajobu obviněného vykonávat advokát bez ohledu na to, zda byl zvolen či ustanoven. V případě ustanoveného obhájce jsou tyto důvody důsledkem jeho zproštění z povinnosti obhajování. O tom bude pojednáno v následující podkapitole.⁹⁰

K ukončení obhajoby zvoleným obhájcem může docházet i jinými způsoby, než jeho vyloučením. Tak například provedením úkonů, k nimž byl obhájce zmocněn, odvoláním plné moci obviněným, který takto může učinit kdykoliv a bez udání důvodu, výpovědí plné moci ze strany obhájce, dohoda o zrušení plné moci, smrt obviněného nebo obhájce a také jiné důvody, které obhájci brání ve výkonu obhajoby

⁸⁹ VANTUCH, P.: Obhajoba více obviněných, www.pravniradce.ihned.cz, 28. srpna 2008 (cit. 8. září 2010). Dostupné na <http://pravniradce.ihned.cz/c1-26786370-obhajoba-vice-obvinenych>

⁹⁰ VANTUCH, P.: Vyloučení advokáta z obhajoby obviněného, *Bulletin advokacie*, 2002, č. 11-12, s. 29-30

(dlouhodobá nemoc advokáta, pozastavení výkonu advokacie, vyškrtnutí ze seznamu advokátů atp.).⁹¹

5.6 Ustanovený obhájce

Jestliže obviněný nemá v případech nutné obhajoby obhájce, určí se mu lhůta k jeho zvolení. Pokud nebude obhájce v této lhůtě zvolen, a to ať samotným obviněným nebo osobou k tomu podle zákona oprávněnou, bude mu obhájce na dobu, po kterou trvají důvody nutné obhajoby, neprodleně ustanoven (§ 38 odst. 1).

V případech nutné obhajoby musí tedy orgán činný v trestním řízení nejdříve obviněnému umožnit, aby si obhájce zvolil sám. Jestliže si obviněný obhájce nezvolí ihned, určí mu příslušný orgán činný v trestním řízení lhůtu k jeho zvolení. Lhůta ke zvolení obhájce není v trestním řádu stanovena. Její délka se stanoví s přihlédnutím k povaze a okolnostem případu tak, aby obviněnému byla dána reálná možnost k volbě obhájce a nebyl ohrožen účel nutné obhajoby, a aby současně nedocházelo k průtahům v trestním řízení. Po marném uplynutí této lhůty, musí být obhájce obviněnému neprodleně ustanoven.⁹²

Při ustanovení obhájce obviněnému v případě nutné obhajoby nelze postupovat tak váhavě, aby se tím zmařil smysl nutné obhajoby obhájcem. Naopak je potřeba postupovat s největším urychlením, aby se obhájci zabezpečila reálná možnost vykonávat svá práva, zejména právo zúčastnit se vyšetřovacích úkonů, už od zahájení trestního stíhání.⁹³

Vznikl-li důvod nutné obhajoby již při zahájení trestního stíhání, je policejní orgán nebo státní zástupce povinen postupovat podle § 38 odst. 1 ihned od tohoto okamžiku. Výslech obviněného nebo jiné úkony trestního řízení, které lze odložit, smí provádět až po té, co si obviněný obhájce zvolí, nebo je mu ustanoven. Provedení vyšetřovacího úkonu, který lze odložit, v době, kdy obviněný nemá obhájce, ač byly dány důvody nutné obhajoby, je porušením práva obviněného na obhajobu. Jedná se o závažnou vadu přípravného řízení ve smyslu § 188 odst. 1 písm. e) a nebyla-li dodatečně odstraněna, je důvodem pro vrácení věci státnímu zástupci k došetření.

⁹¹ K tomu blíže MANDÁK, Václav.: Ukončení obhajoby obhájcem, Trestní právo, 1996, č. 2, s. 5-11

⁹² MUSIL, J., KRATOCHVÍL, V., ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní právo procesní. 3. vyd. Praha: C.H. Beck 2007, s. 257-258

⁹³ Soud. rozh. č. 60/1972-I Sb. soud. rozh. tr. in ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní řád. Komentář. I. díl. 6. vyd. Praha: C. H. Beck 2008, s.275

V zájmu zajištění hospodárnosti trestního řízení, je-li obviněných několik, ustanoví se těm, jejichž zájmy si v trestním řízení neodporují, zpravidla obhájce společný (§ 38 odst. 2). O společné obhajobě více obviněných jsem hovořila v předchozí podkapitole.

Obhájce obviněnému ustanovuje předseda senátu a v přípravném řízení soudce písemným opatřením, proti kterému není přípustný opravný prostředek. Ustanovený obhájce v takovém případě neposkytuje obviněnému právní pomoc na základě smlouvy o poskytování právních služeb, nýbrž na základě rozhodnutí soudu o ustanovení podle § 39 odst. 1.⁹⁴ V přípravném řízení ustanoví soudce obviněnému obhájce z popudu policejního orgánu, nebo státního zástupce, u něhož důvod nutné obhajoby vyšel najevo.

Pominou-li důvody nutné obhajoby, zruší ustanovení obhájce předseda senátu a v přípravném řízení soudce, a to rovněž opatřením (§ 39 odst. 1). Podnět ke zrušení ustanovení obhájce podá ten orgán činný v přípravném řízení, u něhož pominutí důvodů nutné obhajoby vyšlo najevo. Tak učiní například policejní orgán při propuštění obviněného z výkonu trestu odnětí svobody pro jiný trestný čin nebo v případě právní překvalifikace na méně závažný trestný čin, u kterého horní hranice trestní sazby nepřevyšuje pět let. Stejně postupuje i státní zástupce při propuštění obviněného z vazby.

Ustanovení a zrušení ustanovení obhájce učiní opatřením předseda senátu a v přípravném řízení soudce zpravidla do tří dnů, a jestliže věc nesnese odkladu, ihned, popřípadě v rámci své dosažitelnosti.⁹⁵

Pravidla pro ustavování obhájců jsou uvedena v § 39 odst. 2,3. Za účelem rovnoměrného vytížení advokátů jako ustanovených obhájců v jednotlivých trestních věcech, vede každý soud abecedně uspořádaný seznam advokátů, kteří souhlasí s výkonem obhajoby jako ustanovení obhájci u tohoto soudu, a mají v jeho obvodu, případně sídle, své sídlo. U obvodních soudů v Praze se za sídlo advokáta považuje hlavní město Praha, neboť v centrálních obvodech Prahy sídlí mnohem více advokátů než v obvodech jiných a tudíž by ustavování advokátů v rámci obvodu soudu vedlo ke značně nerovnoměrnému využívání advokátů, zapsaných v seznamech jednotlivých obvodních soudů.

⁹⁴ CHALUPA, Luboš.: Právní postavení ustanoveného obhájce, Právní rádce, 2001, č. 11, s. 25

⁹⁵ ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní řád. Komentář. I. díl. 6. vyd. Praha: C. H. Beck 2008, s. 294

Za sídlo advokáta se považuje adresa jeho kanceláře, nikoliv pobočky. Každý advokát může být zapsán jen v seznamu jednoho okresního, krajského nebo vrchního soudu. To neplatí u obvodních soudů v Praze, kde se za sídlo advokáta považuje celé hlavní město Praha. Vzhledem k tomu, že obvodem Nejvyššího soudu ČR je celá Česká republika, jsou do jeho seznamu zapsáni všichni souhlasící advokáti, mající své sídlo na území České republiky.

Nelze-li ustanovit žádného advokáta podle pořadníku advokátů, kteří souhlasili s výkonem obhajoby jako ustanovení obhájci u některého konkrétního soudu (například jsou-li všichni vyloučeni), ustanoví soud advokáta z pořadníku advokátů nadřízeného soudu.

Při ustanovení obhájce se postupuje tak, že soudce ustanoví z pořadníku vždy následujícího advokáta po tom, který byl ustanoven v předchozím případě, a to tak jak za sebou následují jejich příjmení. Byl-li by tímto způsobem ustanoven advokát, u kterého jsou dány důvody k vyloučení z obhajoby, anebo z jiných důvodů nemůže vykonávat obhajobu konkrétního obviněného (delší nemoc advokáta, delší nepřítomnost advokáta v ČR atp.), ustanoví se první následný advokát, u kterého tyto důvody nejsou.⁹⁶

Obviněný je zásadně povinen hradit náklady zastoupení, pokud nemá v souladu s ustanovením § 33 nárok na obhajobu bezplatnou nebo za sníženou odměnu. Byl-li však v rozporu s ustanovením § 38 odst. 1 obviněnému ustanoven obhájce, aniž by mu byla dána možnost si jej zvolit, není povinen nahradit státu odměnu a hotové výdaje uhrazené ustanovenému obhájci státem.⁹⁷

Pokud byl obviněnému obhájce ustanoven, má vůči státu nárok na odměnu a na náhradu hotových výdajů podle vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif). Nárok musí obhájce uplatnit do jednoho roku ode dne, kdy se dozvěděl, že jeho povinnost obhajovat skončila, jinak nárok zaniká (§ 151 odst. 2). O výši odměny a náhradě hotových výdajů rozhodne na návrh obhájce orgán činný v trestním řízení, který vedl řízení v době, kdy obhájci povinnost obhajovat skončila, a to bez zbytečného odkladu, nejpozději však do dvou měsíců od podání návrhu. V řízení před soudem rozhodne o výši odměny a náhradě hotových výdajů předseda

⁹⁶ ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní řád. Komentář. I. díl. 6. vyd. Praha: C. H. Beck 2008, s. 295-296

⁹⁷ Soud. rozh. č. 15/1992 Sb. soud. rozh. tr. in ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní řád. Komentář. I. díl. 6. vyd. Praha: C. H. Beck 2008, s. 293

senátu soudu prvního stupně. Je-li to odůvodněno dobou trvání trestního stíhání nebo jinými závažnými důvody, může orgán činný v trestním řízení přijmout na návrh obhájce opatření, aby byla obhájci poskytnuta přiměřená záloha na odměnu a náhradu hotových výdajů ještě před skončením trestního stíhání (§ 151 odst. 3). Proti rozhodnutí o výši odměny a náhradě hotových výdajů je přípustná stížnost, jež má odkladný účinek (§ 151 odst. 4).

Odměnu a náhradu hotových výdajů je třeba obhájci uhradit bez zbytečného odkladu po jejich přiznání, nejpozději do 30 dnů (§ 151 odst. 5).

Poté, co usnesení, jímž bylo rozhodnuto o odměně a náhradě hotových výdajů ustanoveného obhájce, nabylo právní moci a přiznaná částka byla vyplacena obhájci, uloží soud odsouzenému, pokud nemá nárok na obhajobu bezplatnou nebo za sníženou odměnu, aby dle § 152 odst. 1 písm. b) nahradil státu náklady za nutnou obhajobu.⁹⁸

„Institut ustanovení obhájce obviněnému v případech tzv. nutné obhajoby je jedním z důležitých nástrojů zajištění dodržování zákonnosti a spravedlnosti, které jsou v oblasti trestního řízení zvláště důležité.“⁹⁹

5.6.1 Zproštění obhajoby

Ustanovený obhájce je povinen obhajobu převzít. Z důležitých důvodů však může být obhájce na svou žádost nebo na žádost obviněného povinnosti obhajoby zproštěn a místo něho ustanoven obhájce jiný. Povinnosti obhajování zprostí v řízení před soudem předseda senátu a v přípravném řízení soudce (§ 40).

Mezi důležité důvody, pro něž může být obhájce obhajování zproštěn, patří především narušení nezbytné důvěry mezi obviněným a obhájcem, což zakládá oprávnění advokáta podle § 20 odst. 2 AZ vypovědět smlouvu o poskytování právních služeb, popřípadě požádat o zrušení ustanovení či požádat Komoru o určení jiného advokáta. Z povahy věci nelze použít důvod, že obviněný neposkytuje potřebnou součinnost, neboť to by bylo v rozporu se smyslem nutné obhajoby, kterou je obhájce povinen vykonávat bez ohledu na postoj a aktivitu obviněného. Nelze se ani odvolávat na to, že obviněný nesložil přiměřenou zálohu na odměnu za poskytování právních služeb, protože ustanovený obhájce má nárok na odměnu vůči státu a nikoliv vůči obviněnému.

⁹⁸ VANTUCH, P.: Obhajoba obviněného. 3 vyd. Praha: C. H. Beck 2010, s. 86-87

⁹⁹ CHALUPA, Luboš.: Právní postavení ustanoveného obhájce, Právní rádce, 2001, č. 11, s. 25

Důležitými důvody ve smyslu ustanovení § 40 jsou také ty, vzhledem k jejichž existenci je advokát povinen podle § 19 AZ, poskytnutí právních služeb odmítnout.

Podle kárné praxe Komory je nepřipustné odmítnutí obhajoby advokátem, který byl ustanoven obhájcem obviněného soudem podle § 40 z toho důvodu, že není specialistou v oboru trestního práva. V daném případě by šlo o kárné provinění takového advokáta. Totéž by platilo pro advokáta určeného obhájcem Komorou podle § 18 odst. 2 AZ.

Dalším důležitým důvodem je skutečnost, že obhájce obhajuje v téže věci jiného obviněného, jehož zájmy jsou v rozporu se zájmy obviněného, jemuž byl nově ustanoven. Toto platí i v případě, že se rozpor v zájmech společně obhajovaných obviněných objeví teprve v průběhu řízení.

Taktéž okolnosti, že věc byla postoupena jinému orgánu činnému v trestním řízení, jehož sídlo je značně vzdáleno od sídla ustanoveného obhájce nebo vážné a dlouhodobé onemocnění obhájce, které mu brání vykonávat práva a povinnosti obhájce, patří mezi důležité důvody, pro něž může dojít ve smyslu § 40 ke zproštění obhájce povinnosti obhajování.¹⁰⁰

Nepožádá-li obhájce o zproštění povinnosti obhajovat obviněného a není místo něj ustanoven obhájce jiný, má nadále povinnost obhajobu zajistit buď sám, nebo prostřednictvím jiného zmocněného advokáta. Pokud by tak obhájce neučinil a tím zmařil bez řádné omluvy v případě nutné obhajoby hlavní líčení nebo veřejné zasedání odvolacího soudu, může soud dle § 66 odst. 3 předat obhájce Komoře ke kárnému postihu

Vyhoví-li předseda senátu nebo soudce žádosti obhájce či obviněného o zproštění obhajoby, učiní tak stejnou formou jako jeho ustanovení, tedy písemným opatřením, které doručí obviněnému a obhájci. Opravný prostředek není přípustný.¹⁰¹ V takovém případě musí soud ihned ustanovit obhájce jiného, aniž by před tím obviněnému poskytl lhůtu k jeho zvolení. Obviněný však má kdykoliv právo, místo obhájce, který mu byl ustanoven, zvolit si obhájce jiného.¹⁰²

Velkou novelou z roku 2001 bylo do trestního řádu doplněno ustanovení § 40a, umožňující soudu, aby i bez návrhu rozhodl o zproštění ustanoveného obhájce povinnosti obhajování. Předseda senátu a v přípravném řízení soudce, tak

¹⁰⁰ MANDÁK, Václav.: Ukončení obhajoby obhájcem, Trestní právo, 1996, č. 2, s. 9-11

¹⁰¹ VANTUCH, P.: Obhajoba obviněného. 3 vyd. Praha: C. H. Beck 2010, s. 89-90

¹⁰² Soud. rozh. č. 36/1994 Sb. soud. rozh. tr. in JELÍNEK, J. a kol.: Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 1. vyd. Praha: Leges 2009, s. 545

mohou učinit ze stejných důvodů, pro které může být zvolený obhájce vyloučen z obhajoby, uvedených v § 37a odst. 1,2, a také z nově doplněného důvodu spočívajícího v tom, že ustanovený obhájce nevykonává delší dobu obhajobu. Před rozhodnutím o zproštění obhajoby umožní předseda senátu a v přípravném řízení soudce obviněnému a obhájci, aby se k věci vyjádřili. Proti usnesení o zproštění obhajoby je přípustná stížnost, jež má odkladný účinek (§ 40a odst. 2).

Důvodem, pro který obhájce nevykonává obhajobu delší dobu, může být jakákoliv překážka, která mu brání ve výkonu advokacie. Zejména půjde o zákonnou překážku spočívající například ve vyškrtnutí ze seznamu advokátů nebo v pozastavení výkonu advokacie. Může se však také jednat o dlouhodobou nemoc obhájce, o jeho pracovní přetížení, o snahu vyhybat se plnění povinností obhajovat obviněného, jemuž byl ustanoven atp. Pokud obhájce nevykonává delší dobu obhajobu a on ani obviněný z tohoto důvodu nepožádají o zproštění obhajoby podle § 40, ačkoliv taková žádost má vždy přednost před postupem podle § 40a, musí soud důvody zproštění pečlivě zvažovat.

Vzhledem k tomu, že advokacie je nezávislá na státu a výkon obhajoby je především otázkou vztahu mezi obviněným a obhájcem, stát a tedy ani orgány činné v trestním řízení nenesou odpovědnost za způsob provádění obhajoby obhájcem a ani za její nedostatečné vykonávání. Proto není obecný soud oprávněn posuzovat „kvalitu“ obhajoby či „nečinnost“ obhájce, neboť to je věcí procesní taktiky, na kterou má obviněný právo, a kterou zamýšlí svůj záměr v řízení před soudem prosadit.

Je-li proti usnesení o zproštění ustanoveného obhájce povinnosti obhajování podaná oprávněnou osobou a včas stížnost, teprve rozhodnutím o ní nastanou účinky zproštění spočívající v tom, že ustanovený obhájce, který byl obhajoby zproštěn, ji již nadále nemůže vykonávat.

Jestliže je obhájce podle § 40a zproštěn povinnosti obhajování, musí být místo něho ihned ustanoven jiný obhájce, a ani v tomto případě stejně jako v případě zproštění podle § 40 není obviněnému poskytnuta lhůta na to, aby si obhájce zvolil. Tím není dotčeno jeho právo, zvolit si místo obhájce, který mu byl ustanoven, obhájce jiného.¹⁰³

K ukončení obhajoby ustanoveným obhájcem může, kromě jeho zproštění z povinnosti obhajování podle ustanovení § 40 a § 40a, dojít například také smrtí

¹⁰³ VANTUCH, P.: Obhajoba obviněného. 3 vyd. Praha: C. H. Beck 2010, s. 91-93

obviněného nebo obhájce, vykonáním úkonů, k nimž byl obhájce ustanoven, zvolením jiného obhájce namísto ustanoveného.

5.7 Obhájce určený Českou advokátní komorou

Trestní řád zná pouze obhajobu na základě plné moci nebo obhajobu soudem ustanoveným obhájcem. Existuje však ještě obhajoba obviněného obhájcem určeným Komorou podle ustanovení § 18 odst. 2 AZ.

V ustanovení § 18 odst. 2 se uvádí, že nemůže-li se někdo poskytnutí právních služeb podle zákona o advokacii domoci a současně nesplňuje podmínky uvedené v trestním řádu pro ustanovení obhájce soudem, je oprávněn požádat Českou advokátní komoru, aby mu advokáta určila. Nejsou-li dány důvody pro odmítnutí poskytnutí právních služeb uvedené v § 19 AZ, nebo nejde-li o zjevně bezdůvodné uplatňování nebo bránění práva, je Komorou určený advokát povinen právní služby poskytnout za podmínek v určení stanovených. V téže věci však může být Komorou určen žadateli advokát pouze jednou. To neplatí, odmítne-li v této věci dříve určený advokát poskytnout právní služby z důvodů uvedených v § 19 AZ.

Tato právní úprava umožňuje reagovat na situace, kdy se v daném případě nejedná o nutnou obhajobu, nepřichází proto v úvahu ustanovení obhájce soudem a obhajobu obviněného nechce nebo nemůže převzít postupně několik advokátů, na něž se obviněný obrátí. Tehdy je obviněný oprávněn požádat Komoru o určení advokáta. Tak je zabezpečeno, aby i v případech, kdy nejde o nutnou obhajobu, žádný obviněný nezůstal bez obhájce.¹⁰⁴

Komora ve svém rozhodnutí o určení advokáta vymezí rozsah a podmínky, za kterých je advokát povinen právní služby poskytnout, včetně jeho případné povinnosti poskytnout právní pomoc bezplatně nebo za sníženou odměnu. Pokud žadatel žádá o poskytnutí právních služeb bezplatně nebo za sníženou odměnu, je povinen současně s podáním návrhu na určení advokáta Komorou prokázat, že jeho příjmové a majetkové poměry takové poskytnutí právních služeb odůvodňují (§ 18 odst. 3 AZ). Komora dbá na to, aby k takovému poskytnutí právních služeb byli advokáti určováni rovnoměrně, a to i s ohledem na složitost věci a na možné

¹⁰⁴VANTUCH, P.: Odmítnutí obhajoby, www.pravniradce.ihned.cz, 15. února 2007 (cit. 8. září 2010). Dostupné na <http://pravniradce.ihned.cz/c1-20421960-odmitnuti-obhajoby>

náklady, které mohou v souvislosti s poskytnutím právních služeb advokátovi vzniknout (§ 18 odst. 6). Jestliže se po dobu poskytování právních služeb určeným advokátem ukáže, že poměry klienta k poskytnutí právních služeb bezplatně nebo za sníženou odměnu neodůvodňují nebo neodůvodňovaly, může Komora kdykoliv, popřípadě i se zpětnou účinností zrušit nebo změnit povinnost advokáta poskytnout právní služby bezplatně nebo za sníženou odměnu (§ 18 odst. 5 AZ).

Určení obhájce Komorou je opatřením administrativní povahy, k němuž je Komora zmocněná zákonem o advokacii. Takto je Komore svěřena určitá veřejnoprávní pravomoc, kterou je advokát povinen respektovat. Advokát určený Komorou je povinen uzavřít s obviněným smlouvu o poskytování právních služeb, na jejímž základě bude obhájci udělena plná moc. Na rozdíl od ustanovení obhájce soudem tedy opatření Komory samo o sobě není právní skutečností, která by bez dalšího zakládala právo a povinnost obhájce obhajobu vykonat. Určení advokáta Komorou nenahrazuje udělení plné moci klientem. Právní skutečností, legitimující obhájce k obhajobě obviněného, je tedy smlouva uzavřená s obviněným na základě určení Komorou.¹⁰⁵

V ustanovení § 19 AZ jsou uvedeny důvody, pro které je advokát povinen poskytnutí právních služeb odmítnout, popřípadě je povinen požádat Komoru o určení jiného advokáta. Obhájce je také oprávněn za podmínek § 20 odst. 2 požádat Komoru o určení jiného advokáta. Pokud Komora důvod pro zrušení určení advokáta v jím podané žádosti neshledá, je obhájce nadále povinen pokračovat v obhajobě, k níž byl určen.¹⁰⁶

Václav Mandák ve svém článku o ukončení obhajoby obhájcem uvádí, že přestane-li mít obviněný zájem na tom, aby jej určený obhájce dále obhajoval, postačí, aby mu odvolal plnou moc. Pokud by však nastaly důvody pro výpověď plné moci ze strany obhájce a došlo-li by v tomto ohledu mezi obhájcem a obviněným k rozporu, bylo by třeba, aby advokát požádal o zrušení jeho určení Komoru.¹⁰⁷

Komora určení advokáta kdykoliv zruší, pokud během poskytování právních služeb určeným advokátem pominou důvody, na základě kterých byl advokát Komorou určen (§ 18 odst. 4 AZ).

¹⁰⁵ MANDÁK, Václav.: Ukončení obhajoby obhájcem, Trestní právo, 1996, č. 2, s. 9

¹⁰⁶ VANTUCH, P.: Odmítnutí obhajoby, www.pravniradce.ihned.cz, 15. února 2007 (cit. 8. září 2010). Dostupné na <http://pravniradce.ihned.cz/c1-20421960-odmitnuti-obhajoby>

¹⁰⁷ MANDÁK, V.: Ukončení obhajoby obhájcem, Trestní právo, 1996, č. 2, s. 9

5.8 Obhajoba bezplatná nebo za sníženou odměnu

Advokacie je nezávislé povolání provozované na soukromém principu a je vykonávána zpravidla za odměnu. Nelze však vyloučit, že advokát za určitých okolností od požadavku na odměnu ustoupí, případně bude požadovat odměnu nižší než obvyklou.

Základní pravidla pro způsob stanovení odměny advokáta jsou obsažena v Advokátním tarifu. Z něj vyplývá, že odměna advokáta může být stanovena jako smluvní nebo mimosmluvní (tarifní).

Smluvní odměna je výsledek ujednání mezi advokátem a klientem o částce, za kterou bude právní služba poskytnuta, anebo o způsobu jejího určení. Lze ji sjednat přímo ve smlouvě o poskytování právních služeb, nebo může být ujednána samostatně. Konečnou výši smluvní odměny je možné stanovit jednorázově, nebo podle počtu hodin. Tento způsob stanovení odměny přichází v úvahu jen u obhájce zvoleného a určeného Komorou.

Při stanovení mimosmluvní odměny se vychází pouze a jedině z Advokátního tarifu. Výše tarifní odměny se určí podle sazby za jeden úkon právní služby a podle počtu úkonů právní služby, které advokát ve věci vykonal. Tento způsob stanovení odměny přichází v úvahu jak u obhájce zvoleného, určeného Komorou tak i ustanoveného obviněnému soudem.¹⁰⁸

Obviněný je zásadně povinen hradit náklady obhajoby. Osvědčí-li však, že nemá dostatek prostředků, k úhradě nákladů obhajoby, rozhodne předseda senátu a v přípravném řízení soudce, že má nárok na obhajobu bezplatnou nebo za sníženou odměnu. V takovém případě náklady obhajoby hradí zcela nebo z části stát (§ 33 odst. 2). Obviněný by měl již současně s návrhem na přiznání bezplatné obhajoby nebo obhajoby za sníženou odměnu, předložit příslušné doklady, osvědčující tento jeho nárok. Těmito doklady mohou být například potvrzení, že je mu poskytována podpora v nezaměstnanosti nebo podpora při rekvalifikaci, potvrzení, že je zařazen do evidence uchazečů o zaměstnání, výpis z jeho bankovního účtu, výpis z katastru nemovitostí, potvrzení od obce jeho místa trvalého bydliště, že nevlastní žádný majetek, který by mohl být použit k náhradě nákladů obhajoby atp. Tento postup je stanoven za účelem co největšího urychlení rozhodování o takové žádosti obviněného, kdy vzhledem k tomu, že se zpravidla nebude jednat o nutnou

¹⁰⁸ JANČAROVÁ, M.: Práva a povinnosti ve vztahu advokáta a klienta, Bulletin advokacie, 2000, č. 10, s. 54-57

obhajobu, je možné v mezidobí do opatření příslušných podkladů pro přiznání nároku, konat převážnou část úkonů trestního řízení bez účasti obhájce a tím by se institut zajištění obhajoby u nemajetných obviněných minul účinkem.

Návrh na rozhodnutí o obhajobě bezplatné nebo za sníženou odměnu, včetně dokladů prokazujících jeho důvodnost může podat sám obviněný, jeho obhájce (pokud si jej už zvolil nebo mu jej zvolila oprávněná osoba podle § 37 odst. 1), anebo osoba oprávněná obviněnému zvolit obhájce podle § 37 odst. 1. Návrh se podává v přípravném řízení prostřednictvím státního zástupce a v řízení před soudem soudu, který koná řízení v prvním stupni.

Pokud však z doposud shromážděných důkazů vyplývá, že obviněný nemá dostatek prostředků na náhradu nákladů obhajoby, může, je-li to třeba k ochraně práv obviněného, předseda senátu a v přípravném řízení na návrh státního zástupce soudce rozhodnout i bez návrhu obviněného o tom, že má nárok na obhajobu bezplatnou nebo za sníženou odměnu (§ 33 odst. 2). Podmínka, že je to potřeba k ochraně práv obviněného, je splněna vždy tehdy, jestliže se jedná o případy nutné obhajoby, v kterých si nemajetný obviněný již zvolil anebo se chystá zvolit obhájce namísto ustanoveného obhájce a také v dalších případech, vyžaduje-li to povaha věci nebo osoba obviněného.

Předseda senátu a v přípravném řízení soudce rozhoduje o nároku obviněného na bezplatnou obhajobu nebo na obhajobu za sníženou odměnu usnesením, proti kterému je přípustná stížnost, jež má odkladný účinek (§ 33 odst. 3). Takové rozhodnutí může být učiněno v přípravném řízení a dále nejen v řízení před soudem prvního stupně, ale i v dalších stádiích řízení, tedy v odvolacím řízení, v řízení o mimořádných opravných prostředcích a ve vykonávacím řízení. Návrh se však podává vždy k soudu prvního stupně, který jej v případě, že je vedeno řízení u nadřízeného osudu, tomuto bez zbytečného odkladu předloží k rozhodnutí.

Bude-li rozhodnuto o tom, že obviněný má nárok na bezplatnou obhajobu nebo na obhajobu za sníženou odměnu, není s tím automaticky spojeno rozhodnutí o ustanovení obhájce, neboť obviněný má v první řadě právo si obhájce zvolit sám. V případě že si obhájce nezvolí (a nebude mu zvolen ani osobou k tomu oprávněnou), může požádat soud, aby mu jej ustanovil. Soud pak opatřením takovému nemajetnému obviněnému obhájce ustanoví (§ 33 odst. 4).

Jak v případě, kdy si obviněný obhájce zvolí, tak v případě, bude-li mu na jeho žádost po právní moci rozhodnutí o bezplatné obhajobě ustanoven, hradí stát zcela

nebo z části náklady obhajoby. Ustanovený i zvolený obhájce nemajetného obviněného mají podle § 151 odst. 2, nárok na odměnu a náhradu hotových výdajů podle Advokátního tarifu. Jestliže bylo rozhodnuto, že obviněný má nárok na obhajobu za sníženou odměnu, je možno mu uložit povinnost k náhradě nákladů obhajoby jen v poměrně určené části § 152 odst. 1 písm. b).

Obviněný, který má nárok na bezplatnou obhajobu nebo obhajobu za sníženou odměnu, může žádat, aby předseda senátu a v přípravném řízení státní zástupce rozhodl o tom, že stát ponese náklady na znalecký posudek, který vyžádá obviněný (§ 151a odst. 1).

V komentáři k trestnímu řádu od Pavla Šámala a kolektivu se uvádí, že pominou-li důvody pro poskytnutí bezplatné obhajoby nebo obhajoby za sníženou odměnu (původně nemajetný obviněný získá dobře placené zaměstnání, zdědí majetek, apod.), předseda senátu a v přípravném řízení soudce rozhodne analogicky k ustanovení § 33 odst. 2, o tom, že obviněný již nemá nárok na obhajobu bezplatnou nebo za sníženou odměnu. Byl-li obhájce na žádost obviněného ustanoven, toto ustanovení opatřením zruší (§ 33 odst. 4). Stejně postupuje i tehdy, zjistí-li se dodatečně, že zde podmínky pro přiznání takového nároku nebyly od počátku. I proti takovým rozhodnutím je přípustná stížnost s odkladným účinkem (§ 33 odst. 3 věta poslední per analogiam).¹⁰⁹

¹⁰⁹ ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní řád. Komentář. I. díl. 6. vyd. Praha: C. H. Beck 2008, s. 250-256

6. Činnost obhájce v jednotlivých stádiích trestního řízení

Trestní řízení probíhá v několika stádiích, jejichž pořadí, účel a charakter stanoví trestní řád, a ve kterých orgány činné v trestním řízení, popřípadě další orgány a osoby zúčastněné na řízení plní své úkoly, s cílem dosáhnout účelu trestního řízení. Těmito stádii jsou přípravné řízení, předběžné projednání obžaloby, hlavní líčení, opravné řízení (řádné a mimořádné), vykonávací řízení. To ovšem neznamená, že by každé trestní řízení muselo tímto způsobem probíhat. Tak například může skončit v kterémkoliv z uvedených stádií, mohou se zde také uplatňovat alternativní způsoby řešení trestních věcí.¹¹⁰

Obhajoba jako výraz jednoho z nejdůležitějších ústavních občanských práv může svou významnou úlohu náležitě plnit jen tehdy, má-li v průběhu celého trestního stíhání dostatek respektu a prostoru pro své uplatnění.¹¹¹

Z hlediska omezeného rozsahu práce se v následující kapitole budu zabývat pouze obhajobou v přípravném řízení, v hlavním líčení a v řízení o řádných opravných prostředcích.

6.1 Přípravné řízení

Podle legální definice uvedené v ustanovení § 12 odst. 10 se přípravným řízením rozumí úsek řízení podle trestního řádu od sepsání záznamu o zahájení úkonů trestního řízení nebo provedení neodkladných nebo neopakovatelných úkonů, které mu bezprostředně předcházejí, a nebyly-li tyto úkony provedeny, od zahájení trestního stíhání do podání obžaloby, postoupení věci jinému orgánu nebo zastavení trestního stíhání, anebo do rozhodnutí či vzniku jiné skutečnosti, jež mají účinky zastavení trestního stíhání před podáním obžaloby, zahrnující objasňování a prověřování skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, a vyšetřování.

Přípravné řízení je předsoudním stádiem trestního procesu, v jehož průběhu mají orgány činné v přípravném řízení co nejrychleji a v potřebném rozsahu vyhledat důkazy k objasnění všech skutečností důležitých pro posouzení případu, osoby

¹¹⁰ JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo procesní. 1. vyd. Praha: Leges 2010, s. 445-449

¹¹¹ ŠEVČÍK, Vlastimil.: Taktika obhajoby, Bulletin advokacie, 2001, č. 9, s. 51

pachatele a následku trestného činu. V přípravném řízení se také zajišťují důkazy a osoba obviněného pro budoucí řízení před soudem. Dokazování však lze provádět jen v takovém rozsahu, který je nezbytný pro rozhodnutí, zda má být podána obžaloba nebo zda má být věc vyřízena jiným způsobem (postoupení věci jinému orgánu, zastavení nebo přerušení trestního stíhání, podmíněné zastavení trestního stíhání, schválení narovnání). Především tedy půjde o shromáždění a zajištění takových důkazů, které by soud nemohl s časovým odstupem v hlavním líčení provést ať již vzhledem k riziku jejich pomíjivosti, nebo vzhledem k možnosti jejich znehodnocení či poškození.

Základním smyslem přípravného řízení je tedy opatření podkladů pro rozhodnutí, zda má být podána obžaloba (návrh na potrestání) a věc odevzdána soudu, či zda má být od dalšího trestního stíhání upuštěno. Přípravné řízení probíhá ve formě neveřejné a převážně písemně.

Od novely trestního řádu provedené zákonem č. 265/2001 Sb. rozlišujeme na základě typové společenské nebezpečnosti deliktu, o kterém se řízení koná, tři formy přípravného řízení. Standardní přípravné řízení, ve kterém se koná vyšetřování o trestných činech, o nichž je příslušný rozhodovat okresní soud (§ 160 - § 168). Rozšířené přípravné řízení, ve kterém se koná vyšetřování o trestných činech, o nichž je příslušný rozhodovat krajský soud (§ 168 - § 170) a konečně zkrácené přípravné řízení konané za podmínek § 179a - § 179f o nejméně závažných trestných činech, ve kterém však vyšetřování neprobíhá a trestní stíhání se zahajuje až podáním návrhu na potrestání soudu.

Přípravné řízení lze členit do dvou časově navazujících úseků, a to na postup před zahájením trestního stíhání a vyšetřování.¹¹²

6.1.1 Postup před zahájením trestního stíhání

Postup před zahájením trestního stíhání (§ 158 - § 159b) zahrnuje objasňování a prověřování skutečností důvodně nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin a jeho účelem je rozhodnout, zda bude či nebude zahájeno trestní stíhání.

Činnost obhájce v tomto období trestního řízení je značně omezena, jelikož zde zatím nefiguruje žádná konkrétní osoba, proti které by bylo vzneseno obvinění, a kterou by obhájce mohl obhajovat. Avšak trestní řád propůjčuje právo na obhajobu

¹¹² VANTUCH, P.: Obhajoba obviněného. 3 vyd. Praha: C. H. Beck 2010, s. 124-127

ve stanovených případech i osobě, vůči níž doposud trestní stíhání zahájeno nebylo. V této souvislosti mám na mysli právo na obhajobu osoby zadržené podezřelé podle § 76 a osoby podezřelé, vůči níž je vedeno zkrácené přípravné řízení dle § 179a. O jednotlivých právech těchto osob jsem již hovořila.

Aktivita obhájce v případě zadrženého podezřelého podle § 76 se soustřeďuje na účast při výslechu tohoto podezřelého, během něhož dohlíží na to, aby byla jeho práva v plném rozsahu dodržována. Ve zkráceném přípravném řízení se účast obhájce zaměřuje zejména jen na výslech podezřelého, protože jiné úkony se neprovádějí v procesní podobě. Přesto se mohou ve zjednodušeném řízení před samosoudcem, které navazuje na zkrácené přípravné řízení (§ 314d odst. 2), přečíst úřední záznamy o vysvětlení osob a o provedení dalších úkonů podle § 158 odst. 3,5, a to na základě souhlasu obviněného a státního zástupce. Udělení takového souhlasu by měl tedy obviněný a jeho obhájce pečlivě zvážit. Dokazování v procesní podobě se provádí až ve zjednodušeném řízení před samosoudcem, kde může obviněný i obhájce uplatnit svá veškerá práva.¹¹³

K objasnění a prověření skutečností důvodně nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, opatřuje policejní orgán potřebné podklady a mimo jiné také nezbytná vysvětlení a zajišťuje stopy trestného činu (§ 158 odst. 3). I když se v dané věci nejedná o obhajobu obhájcem, nýbrž o jeho pomoc jako poskytovatele právních služeb, poukázala bych také v rámci postupu před zahájením trestního stíhání na právo každé osoby, podávající vysvětlení, které patří k nejčastěji používaným úkonům v rámci prověřování, na právní pomoc advokáta. Výslovné úpravě tohoto oprávnění zakotvené v ustanovení § 158 odst. 4 předcházela náleží Ústavního soudu ÚS 98/95 ze dne 5. 6. 1996, dle něhož má každý občan právo na právní pomoc při podání vysvětlení, přičemž Ústavní soud vychází ze znění čl. 37 ods.2 Listiny, který uvádí, že každý má právo na právní pomoc v řízení před soudy, jinými státními orgány či orgány veřejné správy a to od počátku řízení. Právo na právní pomoc při podání vysvětlení ovšem neznamená povinnost policejního orgánu, advokáta v každém případě zajistit, ale pouze povinnost toto oprávnění umožnit.¹¹⁴

Účast advokáta při podání vysvětlení se omezuje pouze na právní pomoc, zahrnující například poradu o významu vysvětlení, jeho důležitosti a důsledku pro

¹¹³ ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní řád. Komentář. I. díl. 6. vyd. Praha: C. H. Beck 2008, s. 1460

¹¹⁴ VANTUCH, P.: Účast advokáta při podání vysvětlení občana ve světle nálezu Ústavního soudu, Bulletin advokacie, 1998, č. 2, s. 38-39

osobu podávající vysvětlení atd. Nejedná se o činnost, která by byla srovnatelná s účastí obhájce obviněného, a proto nemůže advokát postupovat ani analogicky podle § 41, protože zákon jeho činnost výslovně omezuje jen na poskytnutí právní pomoci.¹¹⁵

6.1.2 Vyšetřování

Pokud postupem před zahájením trestního stíhání nasvědčují zjištěné a odůvodněné skutečnosti tomu, že byl spáchán trestný čin a že jej spáchala určitá osoba, rozhodne policejní orgán neprodleně usnesením o zahájení trestního stíhání (§ 160 odst. 1). Tímto okamžikem je dán obviněnému prostor k plnému uplatnění práv, které mu trestní řád poskytuje, včetně práva si zvolit obhájce. Zahájením trestního stíhání vstupuje přípravné řízení do své druhé fáze, jíž je vyšetřování, přičemž zahájení trestního stíhání je vůči podezřelému účinné až od okamžiku, kdy je mu doručeno usnesení o zahájení trestního stíhání. Do té doby je vyloučeno konání těch úkonů trestního řízení, kterých se má zúčastnit obviněný, nebo kterých by se mohl zúčastnit obviněný nebo jeho obhájce, ledaže nelze provedení úkonu odložit a vyrozumění o něm zajistit.

V průběhu vyšetřování policejní orgán vyhledává a za stanovených podmínek i provádí důkazy bez ohledu na to, zda svědčí ve prospěch či neprospěch obviněného. Stejně jako před zahájením trestního stíhání opatřuje potřebné podklady a nezbytná vysvětlení podle §158 odst. 3,4. Výsledky svědků provádí policejní orgán, jedná-li se o neodkladný nebo neopakovatelný úkon, nebo jde-li o výsledky některé z osob uvedených v §164 odst. 1. Toto omezení však neplatí při výsledku znalce. Na rozdíl od standardního se v rozšířeném přípravném řízení výsledky svědků provádějí bez výše uvedených podmínek (§169 odst. 1). Při vyšetřování provádí policejní orgán i další úkony (zadržení obviněného, zadržení podezřelého, vyzvání osoby k vydání věci důležité pro trestní řízení atd.) kromě těch, které je oprávněn provést jen státní zástupce nebo soudce.

Na návrh obviněného nebo obhájce policejní orgán zopakuje, je-li to ve vyšetřování možné, výsledky svědků provedené před zahájením trestního stíhání za podmínek § 158 odst. 8 a obviněnému nebo obhájci umožní, aby se výsledku

¹¹⁵ VANTUCH, P.: Obhajoba obviněného. 3 vyd. Praha: C. H. Beck 2010, s. 135-136

zúčastnili, nebo jej poučí o právu domáhat se osobního výsledku takového svědka v řízení před soudem.¹¹⁶

Policejní orgán může připustit účast obviněného na vyšetřovacích úkonech a umožnit mu klást vyslýchaným svědkům otázky a to zejména tehdy, jestliže obviněný nemá obhájce a spočívá-li úkon ve výsledku svědka, který má právo odepřít výpověď (§ 165 odst. 1). Policejní orgán tak učiní tím, že obviněnému včas sdělí druh úkonu, dobu a místo jeho konání, jedná-li se o výslech osoby, sdělí obviněnému i údaje, podle nichž lze takovou osobu ztotožnit, popřípadě k čemu má tato osoba vypovídat. Současně obviněného poučí o právu být úkonu přítomen. Tímto došlo jednak k rozšíření práv obviněného v přípravném řízení, a také k zajištění použitelnosti protokolů o procesních úkonech přípravného řízení jako důkazu v řízení před soudem, protože podle čl. 6 odst. 3 písm. d) EÚLP a protokolů na ni navazujících je jako soudní důkaz využitelný jen takový protokol o úkonu v trestním řízení, který byl proveden s využitím práva obviněného na konfrontaci se svědkem ve formě možnosti být přítomen při úkonu, uplatnit své námitky, klást otázky vyslýchaným osobám a tím prověřovat věrohodnost a pravdivost daného důkazu. Jestliže má obviněný obhájce, postačí, aby policejní orgán, popřípadě státní zástupce umožnil účast na výsledku svědka obhájci.

Právní nárok obhájce na účast při vyšetřovacích úkonech je vyjádřen v § 165 odst. 2, kde je uvedeno, že obhájce je již od zahájení trestního stíhání oprávněn být přítomen při vyšetřovacích úkonech, jejichž výsledek může být použit jako důkaz v řízení před soudem, ledaže nelze provedení úkonu odložit a vyrozumění o něm zajistit. Takovými vyšetřovacími úkony rozumíme například výslech obviněného, svědků, znalců, konfrontaci, rekognici, vyšetřovací pokus, rekonstrukci, prověrku na místě a další. Vyšetřovacími úkony v tomto smyslu však nejsou operativně pátrací prostředky, kdy se z hlediska jejich provádění ani použití nejedná o důkazní prostředek, a proto účast obhájce při jejich provádění není možná, stejně jako u zajišťovacích institutů.

Případy, kdy nelze zabezpečit účast obhájce u vyšetřovacích úkonů z důvodu, že nelze provedení úkonu odložit a vyrozumění obhájce o něm zajistit, by měly být skutečně odůvodněné, neboť účelem této právní úpravy je především zabezpečit účast obhájce u vyšetřovacích úkonů v rozsahu potřebném k řádnému výkonu

¹¹⁶ NOVOTNÝ, F., SOUČEK, J. a kol.: Trestní právo procesní. Plzeň: Aleš Čeněk 2009, s. 280-282

obhajoby.¹¹⁷ Za úkony v tomto smyslu lze pokládat vyšetřovací úkony, které vzhledem k nebezpečí jejich ztráty, zmaření nebo jiné redukce jejich síly, nesnesou ani odklad potřebný k dostavení se obhájce na místo úkonu, po jeho telefonickém vyrozumění.¹¹⁸

Obhájce může během výslechu klást obviněnému i jiným vyslýchaným otázky, avšak teprve tehdy, až policejní orgán výslech skončí a udělí mu k tomu slovo. Námitky proti způsobu provádění úkonu však může vznášet kdykoliv v jeho průběhu. Takto vznesenou námitku je potřeba ihned uvést do protokolu společně s tím, zda byla vyslýchajícím orgánem uznána či odmítnuta a proč.

Účastní-li se obhájce výslechu svědka, jehož totožnost má být z důvodů uvedených v § 55 odst. 2 utajena, je policejní orgán povinen přijmout opatření, která znemožňují obhájci zjistit skutečnou totožnost tohoto svědka.

Obhájce může policejnímu orgánu oznámit, že se chce účastnit jednotlivě určeného vyšetřovacího úkonu nebo vyšetřovacích úkonů určitého druhu, popřípadě všech vyšetřovacích úkonů přípravného řízení, jejichž výsledek může být použit jako důkaz v řízení před soudem. V takovém případě je policejní orgán povinen sdělit obhájci včas druh, dobu a místo konání každého vyšetřovacího úkonu, ledaže nelze provedení úkonu odložit a vyrozumění obhájce o něm zajistit.

Oznámení o druhu, místě a konání vyšetřovacího úkonu může policejní orgán učinit osobně, písemně nebo telefonicky, ale vždy tak, aby měl obhájce dostatek času zajistit svou účast na úkonu nebo zajistit substituci.

Spočívá-li úkon ve výslechu osoby, policejní orgán je povinen sdělit obhájci i údaje, podle nichž lze takovou osobu ztotožnit. Nelze-li tyto údaje předem určit, musí být ze sdělení zřejmé, k čemu má tato osoba vypovídat.¹¹⁹

Ačkoliv stanovení povinnosti policejního orgánu sdělovat obhájci i údaje o totožnosti vyslýchající osoby předcházely odlišné názory, vyjádřené v rozhodnutích vysokých soudních instancí včetně Ústavního soudu, nakonec došlo velkou novelou z roku 2001 k zakotvení této povinnosti vyšetřujícího orgánu do trestního řádu,

¹¹⁷ ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní řád. Komentář. I. díl. 6. vyd. Praha: C. H. Beck 2008, s. 1341-1343

¹¹⁸ Soud. rozh. č. 25/1990-I Sb. soud. rozh. tr. in ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní řád. Komentář. I. díl. 6. vyd. Praha: C. H. Beck 2008, s. 1346

¹¹⁹ MUSIL, J., KRATOCHVÍL, V., ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní právo procesní. 3. vyd. Praha: C.H. Beck 2007, s. 612-613

podpořené názory četných právních teoretiků (Mandáka, Štěpána, Vantucha) a též vyjádřením České advokátní komory.¹²⁰

Při stanovení této povinnosti vycházíme z čl. 40 odst. 3 Listiny, podle kterého má obviněný právo na to, aby mu byl poskytnut čas a možnost k přípravě obhajoby. Je potřeba, aby obhájce svou účast na vyšetřovacím úkonu pečlivě zvážil z hlediska potřeby a prospěchu obviněného a vyžádal si případně jeho souhlas s takovou účastí. Musí mít možnost připravit se na účelné kladení otázek svědkovi a možnost prověřit si jeho věrohodnost. Toto může realizovat však pouze tehdy, když je mu zřejmé, kdo má být v dané době a místě vyslechnut. Pouze v případě utajeného svědka, nesmí sdělení policejního orgánu obsahovat údaje, umožňující zjištění jeho totožnosti.¹²¹

Pokud obhájce ve smyslu § 165 odst. 3 neoznámí policejnímu orgánu, že se chce účastnit vyšetřovacích úkonů a spočívá-li úkon ve výslechu svědka, který má právo odepřít výpověď, je i přes to policejní orgán povinen sdělit obhájci všechny předepsané náležitosti a tím mu umožnit, aby se takového výslechu mohl zúčastnit. To neplatí za předpokladu, že nelze provedení takového úkonu odložit a vyrozumění obhájce o něm zajistit. Na to navazuje judikát NS č. 54/2001 Sb., který uvádí, že výše uvedená povinnost policejního orgánu platí i v případě, kde je již v přípravném řízení zřejmé, že v době konání hlavního líčení bude osobní výslech svědka ohrožen, protože je zde obava, že taková osoba zemře, stane se nezvěstnou, pro dlouhodobý pobyt v cizině nedosažitelnou nebo onemocní chorobou, která natrvalo nebo po dohlednou dobu znemožní její výslech a tento výslech je současně zásadním usvědčujícím důkazem ve věci. Je proto na místě, aby policejní orgán umožnil účast obhájci u výslechu takového svědka v přípravném řízení jeho vyrozuměním o konání úkonu, i když o to sám nepožádal.¹²²

Vzhledem na obsah výše uvedeného judikátu bych proto navrhovala, aby i tato povinnost policejního orgánu byla výslovně zakotvena a to proto, aby přečtení protokolu o výslechu takového svědka mohlo být provedeno v hlavním líčení bez možného zpochybnění s ohledem na čl. 6 odst. 3 písm. d) EÚLP, o kterém jsem již hovořila.

¹²⁰ K tomu blíže MANDÁK, V.: Konečně jasno v otázce konkretizace vyrozumění obhájce o vyšetřovacích úkonech, *Bulletin advokacie*, 1998, č. 8, s. 40-46

¹²¹ ŠTĚPÁN, J.: Vyrozumívání obhájce o konání vyšetřovacích úkonů – výklad in *fraudem legis?*, *Trestní právo*, 1998, s. 34

¹²² K tomu více soud rozh. č. 54/2001 Sb. soud. rozh. tr. in ŠÁMAL, P. a kol.: *Trestní řád. Komentář*. II. díl. 6. vyd. Praha: C. H. Beck 2008, s. 1699

Procesní možnosti aktivní obhajoby v přípravném řízení se nevyčerpávají jen účastí obhájce na vyšetřovacích úkonech, velmi důležitá je také účast obhájce na dokazování.

Za důkaz může sloužit vše, co může přispět k objasnění věci, zejména výpovědi obviněného, svědků, znalecké posudky, věci a listiny důležité pro trestní řízení a ohledání. Každá ze stran může důkaz vyhledat, předložit nebo jeho provedení navrhnout. Skutečnost, že důkaz nevyžádal orgán činný v trestním řízení, ale předložila jej některá ze stran, není důvodem k jeho odmítnutí (§ 89 odst. 2). Provádět důkazy ovšem strana obhajoby v přípravném řízení nemůže, to zůstává monopolem orgánů činný v trestním řízení.¹²³

Protože obhájce je oprávněn navrhnout jen takový důkaz, jehož výsledek bude ve prospěch obviněného, je nutné, aby byl také oprávněn vyhledávat a prověřovat pramen důkazu a identifikovat jeho nositele, stejně jako ověřovat využitelnost takového důkazu z hlediska obhajoby v dalším řízení. Jinak by mohlo dojít k tomu, že předkládaný důkaz obhajoby by mohl být důkazem usvědčujícím nebo jinak v neprospěch obviněného. Za tím účelem je přípustné, je-li pramenem důkazu osoba, aby ji obhájce požádal o sdělení potřebných informací a o obsahu sdělené informace sepsal písemný záznam, popřípadě se souhlasem dotčené osoby pořídil zvukový nebo obrazový záznam. Písemný záznam by měl obsahovat poučení o tom, že skutečnosti v něm uvedené mohou být předmětem jeho svědectví před soudem, že osoba byla seznámena s tím, že kdyby uvedla nepravdivé skutečnosti, mohla by být trestně odpovědná pro křivé obvinění nebo pomluvu. Takovýto záznam obhájce o sdělení osoby není listinným důkazem. Jedná se pouze o informaci, na jejímž základě se obhájce rozhodne, zda navrhne provedení určitého důkazu. Dále je pak už věcí taktiky obhajoby, pokud provedení takového důkazu obhájce navrhne ještě v přípravném řízení nebo až v řízení před soudem.¹²⁴

Co se týče návrhu obhajoby na výslech svědka ve standardním vyšetřování, dojde k jeho provedení zpravidla až v řízení před soudem. To je dáno tím, že ve standardním přípravném řízení se výslechy svědků provádějí jen omezeně za podmínek § 164 odst. 1, a proto si vyšetřující orgán zpravidla vystačí s vyžadováním vysvětlení, o nichž sepíše úřední záznam. Obhájce nemá právo se podání vysvětlení

¹²³ ŠTĚPÁN, J.: Poznámky k práci obhájce po novele trestního řádu (první část), Bulletin advokacie, 2001, č. 11-12, s. 58

¹²⁴ VANTUCH, P.: Vyhledávání a předkládání důkazů obhájcem (advokátem) v přípravném řízení, Bulletin advokacie, 2005, č. 7-8, s. 30-31

zúčastnit. To je zásadní rozdíl od rozšířeného přípravného řízení, kde je návrhům obhajoby na provedení výslechu určité osoby jako svědka, policejním orgánem vyhovováno již v průběhu vyšetřování.¹²⁵

Ke sjednocení výkladu trestního řádu a postupu státních zástupců ohledně výkonu práva obhájce (advokáta) podle § 89 odst. 2 vyhledávat, předkládat a navrhnout provedení důkazů, bylo vydáno usnesení představenstva České advokátní komory č. 13/2004 a stanovisko Nejvyššího státního zastupitelství č. 9/2004. Těmito resortními výklady byl určen rozsah i meze činnosti advokátů při vyhledávání, předkládání a navrhování provedení důkazů.¹²⁶

Na základě § 89 odst. 2 je každá ze stran oprávněna mimo jiné důkaz předložit. Tedy i znalecký posudek. Splňuje-li znalecký posudek předložený stranou obhajoby všechny zákonem požadované náležitosti včetně doložky znalce o tom, že si je vědom následků vědomě nepravdivého znaleckého posudku, postupuje se při provádění tohoto důkazu stejně, jako by se jednalo o znalecký posudek vyžádaný orgánem činným v trestním řízení. Orgán činný v trestním řízení umožní znalci, kterého některá ze stran požádala o znalecký posudek, nahlédnout do spisu nebo mu jinak umožní seznámit se s informacemi potřebnými pro vypracování znaleckého posudku (§ 110a).

Znalecký posudek může strana obhajoby vyžadovat nejen v přípravném řízení po zahájení trestního stíhání, ale také v řízení před soudem. Obhajoba však může předložit jen takový znalecký posudek, jehož závěry jsou příznivé pro obviněného. Znalecký posudek může být stranou obhajoby vyžadován buď jako reakce na znalecký posudek znalce přibraného policejním orgánem, případně předložený některou ze stran, nebo jestliže se to jeví straně obhajoby účelné, bez ohledu na to, zda ve věci byl již nějaký znalecký posudek předložen.¹²⁷

Obhájce uplatňuje ve vyšetřování i další oprávnění, tak například podává za obviněného opravné prostředky, žádost o přezkoumání postupu policejního orgánu a státního zástupce podle § 157a, má právo nahlížet do spisu a také se při skončení vyšetřování se spisem seznámit. Uzná-li policejní orgán vyšetřování za skončené a jeho výsledky za postačující k podání obžaloby, upozorní obviněného a obhájce nejméně tři dny předem na možnost prostudovat spisy a učinit návrhy na doplnění

¹²⁵ VANTUCH, P.: Obhajoba obviněného. 3 vyd. Praha: C. H. Beck 2010, s. 222

¹²⁶ K tomu blíže VANTUCH, P.: Vyhledávání a předkládání důkazů obhájcem (advokátem) v přípravném řízení, Bulletin advokacie, 2005, č. 7-8, s. 30-35

¹²⁷ VANTUCH, P.: Obhajoba obviněného. 3 vyd. Praha: C. H. Beck 2010, s. 209-210

vyšetřování (§ 166 odst. 1). Jestliže svého práva nevyužijí, nebrání to ukončení vyšetřování. Podaným návrhům na doplnění dokazování policejní orgán, buď vyhoví, nebo je odmítne. Učiní o tom záznam ve spise a o odmítnutí vyrozumí obviněného a jeho obhájce. Jelikož odmítnutí návrhu na doplnění vyšetřování nemá formu rozhodnutí, není proti němu přípustný opravný prostředek. Obhájce ovšem může svou nespokojenost s tímto odmítnutím vyjádřit prostřednictvím již zmiňované žádosti o přezkoumání postupu policejního orgánu a státního zástupce.¹²⁸

Na závěr této podkapitoly bych jen uvedla, že vidím jako nedostatek právní úpravy to, že nadále chybí v trestním řádu výslovné zakotvení práva svědka na právní pomoc advokáta při jeho výslechu v přípravném řízení. Ačkoli bylo v trestním řádu v souvislosti s nálezem ÚS 98/95 výslovně novelou z roku 2001 upraveno právo každého, kdo podává vysvětlení, na právní pomoc advokáta, stejným způsobem k tomu však doposud nedošlo u vyslýchaného svědka. Toto jeho právo bylo rovněž potvrzeno nálezy ÚS 50/2005 a 153/2004, avšak výslovná úprava v trestním řádu nadále schází.¹²⁹

6.2 Hlavní líčení

Hlavní líčení je těžištěm trestního stíhání, neboť se v něm rozhoduje o hlavní otázce trestního řízení, a to o vině obžalovaného a o trestu, popřípadě i o ochranném opatření a náhradě škody. Jednotlivé fáze hlavního líčení i procesní úkony soudu a stran jsou upraveny tak, aby se zde v co největší míře uplatnily základní zásady trestního řízení.¹³⁰ Hlavní líčení je charakteristické svou kontradiktorní povahou, kde jsou jednotlivé procesní funkce rozděleny mezi různé procesní subjekty. Obžalobu podává a před soudem zastupuje státní zástupce, proti němuž stojí obžalovaný, případně zastoupený obhájcem, a jejich spor rozhoduje a řídí nezávislý a nestranný soud, který rovněž odpovídá za správné a úplné zjištění skutkového stavu, potřebného pro své spravedlivé rozhodnutí.¹³¹

¹²⁸ MUSIL, J., KRATOCHVÍL, V., ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní právo procesní. 3. vyd. Praha: C.H. Beck 2007, s. 614

¹²⁹ Srov. VANTUCH, P.: K možnosti účasti právního zástupce poškozeného a svědka při jejich výslechu v přípravném řízení, Bulletin advokacie, 1999, č. 6-7, s. 42-51

¹³⁰ JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo procesní. 1. vyd. Praha: Leges 2010, s. 518

¹³¹ ŠÁMAL, P.: Řízení před soudem prvního stupně, www.pravniradce.ihned.cz, 27. března 2002 (cit. 8. září 2010). Dostupné na <http://pravniradce.ihned.cz/c1-10880150-rizeni-pred-soudem-prvniho-stupne>

Strana obžaloby i obhajoby mají procesně rovné postavení v právech, nikoliv v povinnostech. To je dáno tím, že státnímu zástupci je zákonem uloženo prokazovat vinu obžalovaného a za tím účelem nejen předkládá a navrhuje provedení důkazů, které nebyly navrženy již v obžalobě a potřeba je provést, vznikla až v průběhu řízení před soudem, ale zpravidla také provádí se souhlasem nebo na výzvu předsedy senátu důkazy, které podporují obžalobu. Naproti tomu, strana obhajoby nemá povinnost prokazovat nevinu obžalovaného, a tedy ani navrhopvat a předkládat důkazy ve prospěch obhajoby. To je plně v souladu se zásadou presumpce nevinu.¹³²

Hlavní líčení je jádrem a vyvrcholením procesu dokazování. Aktivní účast obhajoby na dokazování v hlavním líčení byla výrazně posílena již probíranou novelou trestního řádu provedenou zákonem č. 265/2001 Sb.

Výkladem § 89 odst. 2 jsem se již zabývala v předchozí podkapitole, a tento se v plném rozsahu uplatní také v řízení před soudem. Avšak s ohledem na ustanovení § 215 odst. 2 má státní zástupce, obžalovaný a jeho obhájce v hlavním líčení nejen právo důkaz vyhledat, předložit nebo jeho provedení navrhnout, ale také žádat, aby jim bylo umožněno důkaz provést, především jedná-li se o výslech svědka nebo znalce. Předseda senátu jim vyhoví zejména tehdy, jestliže jde o důkaz prováděný k jejich návrhu nebo jimi opatřený a předložený. Nemusí jim však vyhovět, jde-li o výslech obviněného, svědka mladšího patnácti let, nemocného nebo zraněného svědka, anebo jestliže by provedení důkazu některou z uvedených osob nebylo z jiného závažného důvodu vhodné. Takovýmito závažnými důvody mohou být například, jedná-li se o výslech svědka, jehož totožnost a podoba je dle § 55 odst. 2 utajena, nebo jestliže by některá ze stran chtěla provést důkaz ohrožující život, zdraví, mravnost, majetek nebo jiné zákonem chráněné zájmy a hodnoty atp.

Pokud by výslech stejného svědka nebo znalce navrhoval jak státní zástupce, tak i obžalovaný nebo jeho obhájce, a obě strany současně žádaly o jeho provedení, rozhodne předseda senátu o tom, která z nich výslech provede, až po vyjádření obou stran. Předseda senátu toto rozhodnutí učiní na základě své úvahy, kdy kromě vyjádření stran přihlédne například k tomu, že rozsah provádění důkazů oběma stranami má být v zásadě stejný, k tomu, že se předpokládá, že státní zástupce má provádět důkazy, které podporují obžalobu a obhájce důkazy ve prospěch obhajoby

¹³² VANTUCH, P.: K reakci obhajoby a soudu na znalecký posudek předložený poškozeným, Bulletin advokacie, 2006, č. 7-8, s. 50

(§ 180 odst. 3) a k dalším okolnostem, závisejícím na daném případě. Strana, které nebylo vyhověno, se poté může na základě § 203 odst. 3, domáhat rozhodnutí senátu.¹³³

Při výslechu prováděném některou z výše uvedených stran, musí být taktéž respektována pravidla pro výslechy svědků, uvedená v ustanovení § 101 a násl. Provádění takového výslechu může předseda senátu výjimečně přerušit, není-li výslech prováděn v souladu se zákonem, na vyslýchaného je vyslýchajícím činěn nátlak, nebo je výslech veden jiným nevhodným způsobem. Dále je k tomu předseda senátu oprávněn také tehdy, jestliže on sám nebo jiný člen senátu považuje za nezbytné položit vyslýchanému otázku, kterou není možné odložit na dobu po provedení výslechu nebo jeho části.

Přesto, že oprávnění k provedení důkazu podle § 215 odst. 2 náleží jak obžalovanému tak obhájci, je vhodné, aby jej využíval zásadně obhájce.¹³⁴

V ustanovení § 215 odst. 2 jsou uvedeny pouze nejčastější důkazy, o jejichž provedení lze žádat, tedy výslechy svědků nebo znalců. Avšak okruh důkazů, jejichž provedení lze stranám podle tohoto ustanovení umožnit, není omezen. Proto lze připustit i provedení jiného důkazu než je výslech svědka nebo znalce, jestliže povaha věci dovoluje, aby tak učinila i strana. Tak přichází v úvahu například výslech spoluobžalovaného, předvedení obrazového, zvukového nebo jiného záznamu, provedení vyšetřovacího pokusu, rekonstrukce atp.¹³⁵

V souladu s principem rovnosti stran má po provedeném výslechu jednou ze stran, druhá strana právo klást vyslýchanému otázky, přičemž může být přerušena ze stejných důvodů, které zákon stanoví pro přerušování provádění výslechu jednou ze stran (§ 215 odst. 3). Tyto otázky mohou být směřovány na prověření hodnověrnosti vyslýchaného, jeho schopnosti a možnosti děj správně vnímat, zapamatovat si jej a reprodukovat, vysvětlení případných rozporů s jeho dřívější výpovědí nebo tvrzením jiných osob.¹³⁶

Kromě toho je v § 215 odst. 1 obecně formulované oprávnění obžalovaného, jeho obhájce a dalších osob zde uvedených, klást se souhlasem předsedy senátu vyslýchaným otázky, a to zpravidla tehdy, když předseda senátu své dotazy skončil

¹³³ ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní řád. Komentář. II. díl. 6. vyd. Praha: C. H. Beck 2008, s.1721-1722

¹³⁴ K tomu blíže VANTUCH, P.: K možnosti účasti obhajoby na dokazování v hlavním líčení po 1.1. 2002, Bulletin advokacie, 2003, č. 11-12, s. 60-61

¹³⁵ VANTUCH, P.: Obhajoba obviněného. 3 vyd. Praha: C. H. Beck 2010, s. 456

¹³⁶ ŠTĚPÁN, J.: Poznámky k práci obhájce po novele trestního řádu (II. část), Bulletin advokacie, 2002, č. 1, s. 11-12

a když už nemají otázek další členové senátu. Obžalovaný a jeho obhájce tak mají právo klást otázky každé osobě vyslychané u hlavního líčení (jinému spoluobžalovanému, svědkům, znalcům, poškozeným, zúčastněným osobám), a to bez ohledu na to, zda je výslech prováděn některou ze stran nebo předsedou senátu.¹³⁷

Také v hlavním líčení může obhajoba navrhnout a předložit posudek znalce, který sama opatřila (§ 110a). Takový znalec pak bude za podmínek § 108 odst. 1 v řízení před soudem vyslechnut. Podle § 108 odst. 1 vypracoval-li znalec posudek písemně, stačí, aby se při výslechu na něj odvolal a stvrdil jej. V řízení před soudem však toto ustanovení nelze chápat izolovaně a je potřeba je vykládat i s ohledem na zásadu bezprostřednosti, vyplývající zejména z § 220 odst. 2, podle kterého smí soud při svém rozhodnutí přihlížet jen ke skutečnostem, jež byly probrány v hlavním líčení, a opírat se o důkazy, které byly v hlavním líčení provedeny. Samotným vyjádřením znalce, kterým se odvolává na znalecký posudek a stvrzuje jej, ještě není proveden důkaz znaleckým posudkem. Z takového vyjádření není osobám přítomným při hlavním líčení zřejmé, co je obsahem posudku a jaké závěry znalec stvrzuje. V takovém případě je proto třeba, aby soud vyzval znalce, aby posudek přednesl, popřípadě není-li to možné, aby byl znalecký posudek přečten.¹³⁸

Důležité pro obhajobu je také na základě § 105 odst. 3 právo vznášet kdykoliv v průběhu trestního řízení námitky proti osobě znalce, proti jeho odbornému zaměření nebo proti formulaci otázek znalci položených a za podmínek ustanovení § 110 odst. 1 navrhnout, aby byla k podání nebo přezkoumání znaleckého posudku přibrána některá vědecká znalecká instituce.¹³⁹

V ustanovení § 180 odst. 4 je zakotveno právo strany obhajoby vznášet kdykoliv v průběhu provádění úkonu v řízení před soudem námitky proti způsobu jeho provádění.

Po provedení všech důkazů předseda senátu zjistí, zda strany nečiní návrhy na doplnění dokazování, a není-li jich, nebo bylo-li rozhodnuto, že se další důkazy provádět nebudou, předseda senátu prohlásí dokazování za skončené a udělí slovo k závěrečným řečem (§ 216 odst. 1). Jako poslední má právo přednést svou

¹³⁷ ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní řád. Komentář. II. díl. 6. vyd. Praha: C. H. Beck 2008, s. 1718

¹³⁸ HASCH, K.: Ke třem rozhodnutím schváleným k uveřejnění ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, Soudní rozhledy, 2000, č. 2, s. 38-39

¹³⁹ VANTUCH, P.: K možnosti účasti obhajoby na dokazování v hlavním líčení po 1.1. 2002, Bulletin advokacie, 2003, č. 11-12, s. 57-58

závěrečnou řeč obhájce obžalovaného, popřípadě obžalovaný s výjimkou řízení ve věcech mladistvých, kde přísluší právo k závěrečné řeči i orgánu sociálně-právní ochrany dětí, a to po závěrečné řeči mladistvého.

Obhájce obžalovaného ve své závěrečné řeči shrne výsledky dokazování v hlavním líčení, poukáže na skutkovou a právní stránku projednávané věci a přednese závěrečný návrh.

Jestliže se po závěrečné řeči obhájce nebo obžalovaného znovu ujme slova státní zástupce, má obhájce, popřípadě obžalovaný právo na to odpovědět.

Na úplném závěru hlavního líčení, po skončení závěrečných řečí a před odchodem k závěrečné poradě udělí předseda senátu obžalovanému poslední slovo. Toto právo však přísluší pouze obžalovanému.¹⁴⁰

6.3 Řízení o řádných opravných prostředcích

V podkapitole práva a povinnosti obhájce jsem se zabývala rozbořem ustanovení § 41 odst. 5, z něhož vyplývá, že nebylo-li zmocnění obhájce při jeho ustanovení nebo zvolení vymezeno jinak, zaniká až při skončení trestního stíhání. V takovém případě tedy obhájce zastupuje obviněného i v rámci řízení o řádných opravných prostředcích, která směřují proti nepravomocným rozhodnutím orgánů činných v trestním řízení.

Obhájce je mimo jiné oprávněn podávat za obviněného opravné prostředky. Mezi řádné opravné prostředky náleží odvolání proti rozsudku soudu prvního stupně, stížnost proti usnesení a zvláštním opravným prostředkem je odpor proti trestnímu příkazu.

V následující podkapitole pouze ve stručnosti pojednám o obhajobě obviněného obhájcem v řízení o řádných opravných prostředcích.

Odvolání je řádným opravným prostředkem proti rozsudku soudu prvního stupně. Obhájce je oprávněn podat za obžalovaného odvolání a v případě, že je obžalovaný zbaven způsobilosti k právním úkonům, nebo že je jeho způsobilost omezena, může tak obhájce v jeho prospěch učinit i proti jeho vůli. Nesplňuje-li odvolání, které za obžalovaného podal jeho obhájce nebo odvolání podané obžalovaným, který má obhájce náležitosti obsahu stanovené zákonem, vyzve je předseda senátu, aby vady odstranili ve lhůtě pěti dnů, a upozorní je, že jinak bude

¹⁴⁰ JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo procesní. 1. vyd. Praha: Leges 2010, s. 533-535

takové odvolání odmítnuto. Obžalovaný, který nemá obhájce, a který podal odvolání nesplňující náležitosti obsahu stanovené zákonem, má k odstranění takových vad lhůtu osmidenní, k čemuž ho vyzve předseda senátu a poskytne mu také k odstranění vad odvolání potřebné poučení. Nedojde-li k nápravě a vady odvolání nebudou odstraněny nebo vyžaduje-li to povaha projednávané věci, a obžalovaný si sám obhájce nezvolil, ustanoví mu jej předseda senátu a to i přes to, že se nejedná o důvod nutné obhajoby. Obhájce může být obžalovanému takto ustanoven buď pouze pro odůvodnění odvolání, nebo i pro obhajování v odvolacím řízení.¹⁴¹

O odvolání soud rozhoduje zpravidla ve veřejném zasedání. V neveřejném zasedání může učinit pouze rozhodnutí podle § 263 odst. 1. Při neveřejném zasedání nemá obviněný a jeho obhájce právo se jej zúčastnit.

Účast obhájce obžalovaného při veřejném zasedání o odvolání je nezbytná, jedná-li se o nutnou obhajobu. V ostatních případech, má-li obžalovaný obhájce, je účast obhájce při veřejném zasedání o odvolání jeho právem, neboť podle § 41 odst. 3 se může v řízení před soudem účastnit všech úkonů, kterých se může zúčastnit obviněný.

Ve veřejném zasedání o odvolání smí odvolací soud provádět důkazy, nejedná-li se o rozsáhlé a obtížně proveditelné doplnění dokazování, které by nahrazovalo činnost soudu prvního stupně. Na provádění důkazů se pak užijí ustanovení trestního řádu o provádění důkazů v hlavním líčení, přičemž pro aktivitu obhajoby na dokazování ve veřejném zasedání o odvolání platí totéž, co jsem uvedla u obhajoby v hlavním líčení.

Po provedení důkazů musí předseda senátu udělit stranám slovo ke konečným návrhům, které jsou obdobou závěrečných řečí v hlavním líčení. Pokud může být obžalovaný rozhodnutím přímo dotčen, má právo mluvit poslední.¹⁴²

Jediným řádným opravným prostředkem proti nepravomocnému usnesení je stížnost blíže upravená v § 141 a násl. O stížnosti zásadně rozhoduje nadřízený orgán podle § 146 odst. 2 a § 146a, avšak je zde dána i možnost autoremedurního rozhodnutí, a to za podmínek § 146 odst. 1.

Je-li nadřízeným orgánem soud, rozhoduje o stížnosti vždy v senátě, a to v neveřejném zasedání. Výjimkou je případ podle § 314a, kde rozhoduje samosoudce, přičemž forma řízení rozhodování o stížnosti není zákonem stanovena.

¹⁴¹ VANTUCH, P.: Obhajoba obviněného. 3 vyd. Praha: C. H. Beck 2010, s. 490-492

¹⁴² ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní řád. Komentář. II. díl. 6. vyd. Praha: C. H. Beck 2008, s. 2048-2054

Neveřejné zasedání se koná za stálé přítomnosti všech členů senátu a zapisovatele. Obviněný a tedy i jeho obhájce nemají právo se neveřejného zasedání účastnit. Avšak s ohledem na nález Ústavního soudu uveřejněným pod č. 293/2005, kterým došlo ke zrušení ustanovení § 242 odst. 2, které výslovně vylučovalo účast na veřejném zasedání jiných osob než členů senátu a zapisovatele, došlo k stanovení povinnosti soudu v případě, kdy rozhoduje v neveřejném zasedání o stížnosti obviněného proti usnesení, kterým státní zástupce rozhodl o dalším trvání vazby obviněného, umožnit obviněnému účast na tomto neveřejném zasedání. Vzhledem k tomu, že obhájce je v řízení před soudem oprávněn účastnit se všech úkonů, kterých se může zúčastnit obviněný, měl by soud připustit účast na veřejném zasedání ve výše zmiňovaném případě i obhájci.

Využije-li obviněný této možnosti, je potřeba provést jeho slyšení, a to jako projev práva obviněného na obhajobu, v jehož rámci je oprávněn vyjádřit se osobně k napadenému usnesení státního zástupce, k důvodům své stížnosti proti němu a k důkazům, o které se usnesení opírá.

Tato výjimka opírající se o uvedený nález Ústavního soudu se však vztahuje pouze na veřejné zasedání konané o stížnosti obviněného proti usnesení státního zástupce o dalším trvání vazby. Proto ve všech ostatních řízeních bude nadále účast jiných osob než členů senátu a zapisovatele na veřejném zasedání vyloučena.¹⁴³

Co se týče odporu, jedná se o zvláštní druh řádného opravného prostředku, směřujícího proti trestnímu příkazu. Jeho včasným podáním oprávněnou osobou se trestní příkaz ruší, aniž by o něm bylo rozhodováno, a samosoudce ve věci nařídí hlavní líčení. Stejně jako u odvolání nebo stížnosti může i u odporu obviněný nebo jeho obhájce žádat o navrácení lhůty, zmeškal-li jeho podání z důležitých důvodů. Na podkladě podaného odporu proti trestnímu příkazu není samosoudce vázán předchozím výrokem o vině a trestu ze zrušeného trestního příkazu, a neuplatní se zde tedy zákaz reformationis in peius. Proto může obžalovaného uznat vinným i těžším trestným činem nebo mu uložit přísnější trest.¹⁴⁴

¹⁴³ ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní řád. Komentář. II. díl. 6. vyd. Praha: C. H. Beck 2008, s.1923-1926

¹⁴⁴ ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní řád. Komentář. II. díl. 6. vyd. Praha: C. H. Beck 2008, s. 2389-2390

7. Závěr

Ve své práci se zabývám právem na obhajobu, sumarizuji a stručně probírám jednotlivá práva obviněného, ale především se zabývám postavením a činností obhájce v trestním řízení a jeho limity. U některých institutů v příslušných kapitolách vyjadřuji své názory a stanoviska k rozebírané problematice a výjimečně uvádím i návrhy na změnu či doplnění současně právní úpravy. Avšak mé názory se opírají pouze o teoretické znalosti, získané především v rámci zpracování této diplomové práce.

Při studiu odborných publikací, článků i příslušné judikatury jsem při zpracovávání své diplomové práce dospěla k určitým nedostatkům, které se mi v současné právní úpravě jeví. Tak je tomu například u institutu plurality obhájců, kde sice již s účinností od 1. 1. 2002 došlo v trestním řádu k výslovnému zakotvení práva obviněného zvolit si dva nebo více obhájců, ale současně nedošlo k ustanovení, že práva a povinnosti podle trestního řádu náleží všem takto zvoleným obhájcům. Také shledávám nedostatek v tom, že v případě úkonů trestního řízení, při nichž je účast obhájce nutná, chybí úprava, že v takovém případě postačí účast jen jednoho ze zvolených obhájců.

Absenci výslovné právní úpravy shledávám také v případě, kdy dojde ke spojení věcí, v nichž v jedné z nich byl obhájce obviněnému ustanoven a ve druhé si jej zvolil sám. Řešení takové situace je dovozováno pouze výkladem, na který jsem ve své práci již poukázala.

Také možnost policejního orgánu podle § 165 odst. 1 TrŘ připustit účast obviněného, který nemá obhájce na výslechu svědka, který má právo odepřít výpověď, bych koncipovala jako jeho povinnost. V tomto se mi současná právní úprava jeví jako diskriminující obviněného, který obhájce nemá a využívá svého práva hájit se sám oproti obviněnému, který si obhájce zvolil. Policejní orgán je totiž v případě, že se jedná o výslech svědka, který má právo odepřít výpověď, povinen o tom informovat obhájce obviněného a tím mu umožnit, aby se takového výslechu účastnil, avšak pokud obviněný obhájce nemá, je pouze na rozhodnutí policejního orgánu, zda účast obviněného na tomto úkonu připustí. Změna právní úpravy je také důležitá z hlediska použitelnosti takového důkazu v řízení před soudem.

V kapitole zabývající se činností obhájce v přípravném řízení, jsem také blíže rozebírala potřebu stanovení povinnosti policejního orgánu informovat obhájce o konání výslechu svědka, u kterého je již v přípravném řízení zřejmé nebezpečí, že v řízení před soudem u něj nastane některá ze skutečností uvedených v § 211 odst. 2 písm. a) a jedná-li se o zásadní usvědčující důkaz, a to i přes to, že obhájce neoznámí policejnímu orgánu, že se chce účastnit vyšetřovacích úkonů, tedy stejným způsobem jako je to zákonem stanoveno u svědka, který má právo odepřít výpověď.

Na nedostatek právní úpravy, spočívající v absenci výslovného zakotvení práva svědka na právní pomoc advokáta při jeho výslechu v přípravném řízení jsem již ve své práci poukazovala.

Působení a činnost obhájce je v trestním řízení bezesporu velmi důležitá. Je zárukou jeho zákonného průběhu a umožňuje obviněnému uplatnit svá veškerá práva. Myslím si, že účast obhájce je podstatná nejen v řízení před soudem, které je veřejné a tím transparentní, a v němž soud jako nezávislý subjekt věc projedná a rozhodne, ale především také v předsoudní fázi trestního řízení. Přípravné řízení se vyznačuje svou neveřejností a písemností. Ačkoliv jsou právními předpisy stanovena pravidla postupu vyšetřujících orgánů v rámci přípravného řízení, někdy se setkáváme nejen v médiích, ale i z vlastní zkušenosti, že tato pravidla vždy dodržována nejsou. Nezřídka jsou tak při výslechu obviněných či podezřelých, i přes znění zákona pokládány sugestivní či kapiciózní otázky, činěn nátlak, či dokonce fyzické násilí. Právě proto, je důležité, aby již v přípravném řízení figuroval obhájce, který je právně erudovaný a dohlíží nad tím, aby práva jeho klienta nebyla zkrácena.

Mé znalosti v oblasti trestního práva jsou zatím pouze teoretické, plné ideálů o dodržování zákonnosti trestního řízení a práv osoby, proti níž se řízení vede. Avšak je možné, že praxe nás někdy zaskočí a třeba se nám také někdy vysměje.

Zpracování této diplomové práce bylo pro mne velkým přínosem nejen vzhledem k rozšíření mých vědomostí a získání nových poznatků, ale také z hlediska pochopení skutečné podstaty postavení obhájce v trestním řízení a zodpovědnosti, kterou v sobě výkon obhajoby obhájcem přináší.

Seznam použité literatury

Publikace

CÍSAŘOVÁ, D., FENYK, J., GŘIVNA, T. a kol.: Trestní právo procesní. 4. vyd. Praha: Linde 2006, 871 s.

CÍSAŘOVÁ, D., FENYK, J., GŘIVNA, T. a kol.: Trestní právo procesní. 5. vyd. Praha: ASPI 2008, 824 s.

JELÍNEK, J.: Novelizace trestního práva v letech 1997 až 1999. Praha: Linde 2000, 154 s.

JELÍNEK, J.: Novelizace trestního práva v roce 1998. Praha: Linde 1998, 69 s.

JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo procesní. 1. vyd. Praha: Leges 2010, 784 s.

JELÍNEK, J. a kol.: Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 1. vyd. Praha: Leges 2009, 1216 s.

MUSIL, J., KRATOCHVÍL, V., ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní právo procesní. 3. vyd. Praha: C.H. Beck 2007, 1211 s.

NOVOTNÝ, F., SOUČEK, J. a kol.: Trestní právo procesní. Plzeň: Aleš Čeněk 2009, 410 s.

ŠÁMAL, P.: Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému. 1. vyd. Praha: CODEX Bohemia 1999, 404 s.

ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní řád. Komentář. I. díl. 6. vyd. Praha: C. H. Beck 2008, 1525 s.

ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní řád. Komentář. II. díl. 6. vyd. Praha: C. H. Beck 2008, 1518 s.

ŠČERBA, F.: Výběrová bibliografie článků z trestního práva 1997 – 2005. Praha: Linde 2006, 240 s.

VANTUCH, P.: Obhajoba obviněného. 2. vyd. Praha: C.H. Beck 2002, 473 s.

VANTUCH, P.: Obhajoba obviněného. 3. vyd. Praha: C. H. Beck 2010, 666 s.

.

Odborné články

HASCH, K.: Ke třem rozhodnutím schváleným k uveřejnění ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, Soudní rozhledy, 2000, č. 2, s. 33-39.

CHALUPA, L.: Právní postavení ustanoveného obhájce, Právní rádce, 2001, č. 11, s. 25.

JANČAROVÁ, M.: Práva a povinnosti ve vztahu advokáta a klienta, Bulletin advokacie, 2000, č. 10, s. 41-61.

JELÍNEK, J.: Obviněný a jeho právo na obhajobu (nad jedním rozhodnutím), Bulletin advokacie, 1999, č. 2, s. 42-49.

MANDÁK, V.: Konečně jasno v otázce konkretizace vyrozumění obhájce o vyšetřovacích úkonech, Bulletin advokacie, 1998, č. 8, s. 40-46.

MANDÁK, V.: Meze trestní obhajoby – nástin základních otázek, Trestněprávní revue, 2003, č. 6, s. 193-200.

MANDÁK, V.: Ukončení obhajoby obhájcem, Trestní právo, 1996, č. 2, s. 5-11.

PIPEK, J.: Práva obviněného po novelizaci trestního řádu 1990 z pohledu realizace práva na obhajobu, Bulletin advokacie, 1991, č. 5, s. 7.

SOKOL, T.: Svoboda projevu a povinnosti advokáta, Bulletin advokacie, 2002, č. 2, s. 10-22.

ŠÁMAL, P.: Řízení před soudem prvního stupně, www.pravniradce.ihned.cz, 27. března 2002 (cit. 8. září 2010). Dostupné na <http://pravniradce.ihned.cz/c1-10880150-rizeni-pred-soudem-prvniho-stupne>

ŠEVČÍK, V.: Taktika obhajoby, Bulletin advokacie, 2001, č. 9, s. 50-61.

ŠTĚPÁN, J.: Poznámky k práci obhájce po novele trestního řádu (první část), Bulletin advokacie, 2001, č. 11-12, s. 52-60.

ŠTĚPÁN, J.: Poznámky k práci obhájce po novele trestního řádu (II. část), Bulletin advokacie, 2002, č. 1, s. 10-15.

ŠTĚPÁN, J.: Vyrozumívání obhájce o konání vyšetřovacích úkonů – výklad in fraudem legis?, Trestní právo, 1998, č. 7-8, s. 32-35.

VANTUCH, P.: K možnosti účasti právního zástupce poškozeného a svědka při jejich výslechu v přípravném řízení, Bulletin advokacie, 1999, č. 6-7, s. 42-51.

VANTUCH, P.: Obhajoba obviněného více obhájci, Trestní právo, 1998, č. 11, s. 2-8.

VANTUCH, P.: Účast advokáta při podání vysvětlení občana ve světle nálezů Ústavního soudu, *Bulletin advokacie*, 1998, č. 2, s. 37-46.

VANTUCH, P.: Vyhledávání a předkládání důkazů obhájcem (advokátem) v přípravném řízení, *Bulletin advokacie*, 2005, č. 7-8, s. 29-35.

VANTUCH, P.: K reakci obhajoby a soudu na znalecký posudek předložený poškozeným, *Bulletin advokacie*, 2006, č. 7-8, s. 47-51.

VANTUCH, P.: Vyloučení advokáta z obhajoby obviněného, *Bulletin advokacie*, 2002, č. 11-12, s. 29-38.

VANTUCH, P.: Zasahování do nezávislosti soudu a realizace práva na obhajobu, *Bulletin advokacie*, 1997, č. 1, s. 31-40.

VANTUCH, P.: Obhajoba obviněného více obhájci, *Právní rádce*, 2002, č. 12, s. 9-11.

VANTUCH, P.: K možnosti účasti obhajoby na dokazování v hlavním líčení po 1.1. 2002, *Bulletin advokacie*, 2003, č. 11-12, s. 53-63.

VANTUCH, P.: Odmítnutí obhajoby, www.pravniradce.ihned.cz, 15. února 2007 (cit. 8. září 2010). Dostupné na <http://pravniradce.ihned.cz/c1-20421960-odmitnuti-obhajoby>

VANTUCH, P.: Obhajoba více obviněných, www.pravniradce.ihned.cz, 28. srpna 2008 (cit. 8. září 2010). Dostupné na <http://pravniradce.ihned.cz/c1-26786370-obhajoba-vice-obvinenych>

VANTUCH, P.: Novela trestního řádu, *Právní rádce*, 2004, č. 8, s. 51-56.

Právní předpisy

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 209/1992 Sb., Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod vyhlášená Radou Evropy, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 120/1996 Sb., Mezinárodní pakt o občanských a politických právech vyhlášený v Chartě OSN, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů

Vyhláška Ministerstva spravedlnosti ČR č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb, ve znění pozdějších předpisů
zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů